

Kuppmakare och ideologiskt skifte?

Om processen när socialdemokraterna upphävde
valutaregleringen

Cecilia Book

Projektet *Politiska institutioner och strategiskt agerande* (PISA) syftar till att öka vår kunskap om det moderna styrelseskicket. Den teoretiska utgångspunkten är att politiska institutioner formar olika aktörers möjligheter att utöva inflytande och tillvarata sina intressen. En viktig empirisk utgångspunkt är att svensk politik inte längre kan beskrivas som en kombination av parlamentarism och korporativism – den institutionella legering som i detta avseende var liktydig med den svenska modellen. Hur det nya styrelseskicket bäst kan karakteriseras är emellertid ännu en öppen fråga. Tidigare forskning har visat att korporativismen har minskat i betydelse. Den ofta framförda tanken att lobbying och andra former av informell och mindre rutiniserad maktutövning har trätt i dess ställe, bör tills vidare enbart uppfattas som ett slags arbetshypotes.

PISA-projektet initierades hösten 1994 med hjälp av ett planeringsanslag från *Riksbankens Jubileumsfond*. Projektet bedrivs sedan 1995 med ekonomiskt stöd från Riksbankens Jubileumsfond (huvudansvarig Jörgen Hermansson), *Arbetslivsfonden* (PerOla Öberg) och *Kommunikationsforskningsberedningen* (Torsten Svensson).

I PISA:s rapportserie publiceras projektets arbetspapper och vissa mindre delrapporter. Som brukligt är i vetenskapliga sammanhang är författarna till de enskilda rapporterna själva ansvariga för innehållet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING

1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte	2
1.3	Metodologisk diskussion	5
1.4	Avgränsningar	5
1.5	Intervjuobjekten	6
1.6	Centralitet, tendens och närhet	8
1.7	Klargör intervjuerna syftet?	9
1.8	Disposition	9

2. FINANSMARKNADEN OCH DEN EKONOMISKA POLITIKEN -EN BAKGRUND

2.1	Definitioner	10
2.2	Ekonomisk politik	10
2.3	Valutamarknaden	11
2.4	De finansiella marknaderna	11
2.5	Den svenska valutaregleringens historia och syfte	12
2.6	Valutaregleringens roll	13
2.7	Liberaliseringsprocessen	14

3. VALUTAAVREGLERINGEN -STÅNDPUNKTER OCH ARGUMENTATION

3.1	Riksdagspartierna	17
3.1.1	Den ekonomiska politiken	18
3.1.2	Regleringens effekt	20
3.1.3	Internationaliseringen	22
3.1.4	EG-argumentet	22

3.2	Partiernas ställningstaganden	23
3.3	Remissinstanserna	24
3.4	Remissinstansernas ställningstaganden	25
3.5	Den fria debatten	26
3.5.1	Den ekonomiska politiken	26
3.5.2	Regleringens effekt	27
3.5.3	Internationaliseringen	28
3.6	Kommentar till den fria debatten	28
3.7	Skedde något ideologiskt skifte?	28
4.	DEN INTERNA BESLUTSPROCESSEN	
4.1	En normal beslutsprocess	33
4.2	Kritiken	34
4.3	Det offentliga materialet	34
4.4	Intervjusvar	35
4.4.1	Om information	36
4.4.2	Om debatt	37
4.4.3	Om tid	39
4.5	Tvingades beslutet fram?	40
5.	SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	41

Appendix

Referenser

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Under 1990-talet har det framförts en hel del kritik mot den ekonomiska politik, som fördes under 1980-talet. Med facit i hand är det lätt att skylla 1990-talets kriser - fastighetskris, bankkris, extremt höga räntor mm - på den politik som fördes årtiondet innan. 1980-talets ekonomiska politik kom att innefatta en hel del avregleringar av de ekonomiska marknaderna. Den här uppsatsens studieobjekt är att titta närmare på en av dessa avregleringar, nämligen den av valutamarknaden.

Den politik som kom att påbörjas under 1980-talet går under benämningen *tredje vägens politik*. Sverige gjorde 1982 en rivstart i ett försök att lyfta sig ur depressionen. Genom en offensiv devalvering på 16 procent, ville man öka den svenska industrins konkurrenskraft internationellt. Devalveringen var startskottet för den ekonomiska politik som kom att bli ledande under hela 1980-talet. Den svenska konkurrenskraften var undergrävd och offentliga utgifter tilläts expandera mer än intäkterna. Kombinationen av devalvering och utgiftsexpansion drev fram pris- och löneökningar som ledde till försämrad lönsamhet för industrin.¹ Den metod som prövades för att lösa denna ekvation var en omläggning av den ekonomiska politiken. Den tredje vägens politik infördes.

Ett annat begrepp som i stor utsträckning också används för att karaktärisera 1980-talet är "liberaliseringsvågen". Vem stod nu för denna politik? Ja i sista hand riksdagen med beslut om vilken politik som var lämplig och inte. Vem innehade då regeringsmakten? Svar: det socialdemokratiska partiet. Det var med andra ord det socialdemokratiska partiet som genomförde liberaliseringar, avvecklingar på områden som under 50 års tid varit reglerade. Under alla år som socialdemokraterna innehaft "makten" har det också funnits regleringar som skulle skydda Sveriges autonomi. Det blir lätt att förknippa en socialdemokratisk politik med regleringar av olika slag. Mycket på grund av detta har kritik förts fram mot den tredje vägens politik, eftersom den förespråkade tillväxt, med avreglering och sparande som medel. Detta hade hittills varit okända inslag i socialdemokraternas välfärdspolitik.

Slutsatsen av det här resonemanget är att tredje vägens politik och välfärdspolitik är väsensskilda, de går inte ihop. Om kritiken uppfattas så, att socialdemokratin slagit in på en helt ny politisk kurs i och med 1980-talet, och om kritiken uppfattas som negativ, vems var då "felet"? Hur kunde det gå så här? Svaret på den frågan anser kritiker vara att det skedde en ideologisk omsvängning i partiet, bl.a.

---

¹ Wihlborg, 1993, s232.

genom att en, som de säger, "kanslihushöger"² tog över i finansdepartementet och som kom att föra denna politik. För mycket tilltro kom att sättas till alltför liberala ekonomiska experter snarare än till politiker med full sysselsättning som mål. En annan påverkansfaktor skulle vara att det ute i världen blåste högvindar med liberalisering för ögonen. Alltför länder hade börjat sätta inflationsmålet före sysselsättningen i sin penningpolitik. Ståndpunkterna kan här variera.

En annan fråga som kommer upp i debatten är huruvida de som stod för tredje vägens politik faktiskt försökte förankra sin syn i det socialdemokratiska partiet. Kritik har förts fram om att "de nya" mer eller mindre skulle ha gått bakom ryggen på partivännerna och genomfört en politik som inte var önskvärd i de breda leden.³ Vilka tillhörde då den elit som anklagas? Ja, naturligtvis dåvarande finansministern, Kjell-Olof Feldt och "hans pojkar" på finansdepartementet. Det var Feldt som ofta förde fram och föredrog propositionerna. I maskopi med Feldt anses riksbanken ha varit, med framför allt Bengt Dennis och Erik Åsbrink i spetsen. De båda hade där framträdande positioner.⁴

Vi kan här urskilja två huvudlinjer utefter vilka uppsatsen kan baseras, dels begreppet ideologi och dels begreppet förankring av beslut.

1.2 Syfte

Somliga är av åsikten att internationellt samarbete gör mer för ett lands oberoende än en protektionistisk politik. Sedan länge har Sverige varit en anhängare av frihandel. Det är tydligt att en del ekonomer på olika positioner under 1980-talet kom att bli anhängare av frihandelns metoder även på det valutapolitiska området. Bästa sättet att lösa ett lands problem var inte att skydda det från faror utifrån, utan snarare genom internationellt samarbete. Problemen sågs inte som nationella utan som globala, därmed skulle de också lösas på ett globalt plan.⁵ Det socialdemokratiska partiet tog i och med tredje vägens politik en uttalad ställning för en avregleringspolitik. Det är det här steget som kritiserats av en del författare och samhällsdebattörer.⁶

Regleringarna på finans- och kreditmarknaderna var i kraft i 40 till 50 år. Det var först 1982/83 som avregleringarna påbörjades. Det jag kommer att koncentrera den här uppsatsen kring är den successiva liberaliseringen av valutaregleringen, främst då perioden 1986-1989. Avvecklingen var en del av den tredje vägens politik. Politiker såväl som tjänstemän kände trycket utifrån. Både från EG-håll och från OECD krävdes

---

² Kanslihushöger, beteckning som används om en falang inom främst finansdepartementet som påstods förespråka en mer liberal ekonomisk politik.

³ Greider/Wennerberg, 1995-11-24, i SvD.

⁴ Dennis var riksbankschef och Åsbrink statssekreterare samt ordförande i riksbanksfullmäktige.

⁵ Tex intervju Bergqvist.

⁶ Se tex Elmbrant, 1993. Alsing, 1992-01-02, Aftonbladet. Ehrenberg, 1992-09-17, Aftonbladet.

det att Sverige skulle anpassa sig och följa i de andra ländernas fotspår med avregleringar på kapitalmarknaden.⁷

Den tredje vägens politik innefattade en omsvängning av den ekonomiska politiken. Det var i första hand inflationen som skulle bekämpas, till skillnad från tidigare politik, där full sysselsättning varit det förhärskande målet. Valutaavreglering var en del av den politiken.

Beslutet om en avreglering måste ses som ett stort steg i den ekonomiska politiken, framför allt som socialdemokraterna inte är det parti som i första hand förknippas med liberaliseringspolitik. Det föranleder mig att tro att beslutet föregicks av en hel del diskussion och gav upphov till konflikter, framför allt inom de egna leden. Mycket riktigt ställde sig Landsorganisationen i Sverige (LO) starkt kritisk till de nya metoderna, men hur såg det ut inom det socialdemokratiska partiet? Fanns det annat stöd för eller motstånd mot en avveckling av valutamarknaden? Hur ställde sig oppositionspartierna och olika remissinstanser till förslagen?

En av de starkt kritiska personerna till liberaliseringsvägen är den politiske reportern och författaren Björn Elmbrant.⁸ Det som i det här fallet gör Elmbrant så central är hans bok "Så föll den svenska modellen". Boken är den första stora ansats som gjorts för att förklara 1990-talets kris. Andra samhällsdebattörer som uttryckt sitt missnöje är t.ex. Göran Greider, Tor Wennerberg och Johan Ehrenberg. Jag kommer här till stor del låta Elmbrants bok få representera de uppfattningar som förts fram som kritik mot avregleringsvägen under 1980-talet.

"Så föll den svenska modellen" försöker svara på frågan "Varför blev det så här?". Vi får följa Elmbrants uppfattning om hur Sverige med den tredje vägens politik gick mot en säker katastrof. Ekonomiska krafter och hemlighetsmakeri manipulerade Sverige in på en väg som Sverige egentligen inte ville gå.

Elmbrants kritik i "Den svenska modellen" rör begreppen högervindar och mygel. Följande exempel visar hur Elmbrant anser att påverkan utifrån var stor. Att finansdepartementet genomförde en liberal politik, påverkad av, eller kanske snarare underkastad av, liberalinspirerade ekonomer. Det förde med sig en högerinspirerad socialdemokratisk politik.

"Internationaliseringen, den politiska oppositionen och de tongivande nationalekonomerna höll den socialdemokratiska regeringen i ett järngrepp under 80-talet." Ett tecken på socialdemokraternas osjälvständighet skulle enligt Elmbrant vara inflytandet från Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) Konjunkturråd. Han skriver "År för år kan man jämföra Konjunkturrådets rapporter med finansplanerna och

---

⁷ Intervju Göransson. Wihlborg, s240.

⁸ Elmbrant har jobbat som politisk reporter i 30 år, har skrivit flera politiska biografier.

finna att finansdepartementet snabbt plankat delar av de resonemang som SNS-ekonomerna haft och successivt adopterat deras förslag."⁹

De ledande liberalinspirerade politikerna skulle ha utnyttjat situationen, dvs det "parlamentariska kaos" och de "inre konvulsioner i arbetarrörelsen" som rådde, och flyttat fram sina positioner i liberal riktning.¹⁰

I ett annat avsnitt beskriver Elmbrant hur beslutet medvetet genomfördes utan verklig debatt. "Det var fullkomligt nödvändigt att lätta på regleringen, men inte särskilt många vanliga medborgare var medvetna om priset vi skulle få betala i form av försvagad arbetarrörelse, ökad risk för valutakriser och en press uppåt på arbetslöshetstalen. En handfull insatta visste. Men de förankrade inte beslutet ute i partierna, hos de många människorna som bär upp demokratin."¹¹

I TLM står det skrivet om hur det svenska samhället ekonomiserades under 1980-talet, och hur ekonomin tog över även på det politiska området. Ekonomerna i sin tur var påverkade av de nyliberala vindarna ute i världen vilket ledde till att "Thatcherism" och "Reaganism", fick fäste även i det socialdemokratiska partiet. "Ekonomernas enögda verklighetsbilder och politiska recept erövrade massmedia, invaderade partiväsendet och kanslihuset. Så ersattes den tidigare socialliberala/socialdemokratiska åsiktshegemonin med en lika dominant nyliberal."¹²

Johan Ehrenberg, i sin tur, förklarar "systemsiftet" med att vi manipulerades till tystnad. Den "nyliberala medicinen" sattes in efter "ljug med statistik". Sverige släpade inte efter jämfört med andra länder och krävde med andra ord inte någon tredje vägens politik för att skapa tillväxt i ekonomin. "Det svenska systemsiftet skulle aldrig kunnat genomföras utan män som Kjell-Olof Feldt, Odd Engström och Erik Åsbrink." "På ett decennium hade en förändring skett i landet som om den hade skett snabbare skulle ha kallats för en statskupp."¹³

Genom ovanstående citat har jag lyft fram en del av kritiken. Jag har valt att tolka den genom att formulera två mer precisa och värderingsfria frågor. Genom dessa frågor analyserar jag sedan om kritiken är berättigad eller inte.

1. Innebar liberaliseringen av penningpolitiken att det socialdemokratiska partiet flyttade sig till höger på den politiska skalan, dvs var det fråga om ett ideologiskt skifte?
2. Genomfördes valutaavregleringen utan att vara väl förankrad inom partiet, dvs tvingades beslutet fram av en elit?

---

⁹ Elmbrant, s211 f.

¹⁰ Ibid, s249.

¹¹ Ibid, s176.

¹² Vogel m fl, 1996 nr1, i TLM, s30.

¹³ Ehrenberg, 1993, i ETC nr1, s9-14, 22-25.

1.3 Metodologisk diskussion

Hur ska jag nu kunna få svar på mina frågor? Det måste tillstås att för att kunna utreda de frågor jag valt att inrikta mig på har jag försatt mig i en tämligen svår situation. Bristen på fullgott skrivet material i ämnet kan göra det svårt att få fram ett sanningsenligt svar på de frågor jag skall utreda.

Ett problem jag möter är hur jag ska kompensera för materialbristen. Det går aldrig att vara fullständigt säker på att slutsatserna är korrekta. Det finns emellertid ofta en förutfattad mening att skrivna offentliga källor är tillförlitliga, medan man ska vara ytterst skeptisk gentemot enkäter och intervjuer. I den här analysen har jag valt att använda både tryckt material och intervjuer (person- och telefonintervju). Intervjuerna kompletterar skrivna och offentliga källor som propositioner, motioner, protokoll från debatter i riksdagen, offentliga utredningar, andra uppsatser i samma ämne, utdrag från böcker skrivna i ämnet, dagstidningar och tidskrifter.

1.4 Avgränsningar

Fråga ett, dvs frågan om SAP genomgått ett ideologiskt skifte eller inte har jag valt att undersöka främst genom det tryckta materialet. Vad som sades i propositioner, motioner och protokoll får utgöra ramen för ett svar på frågan. Här är det dock viktigt att belysa vad som kan anses vara ett skifte och inte. I den här analysen utgår jag från ett resonemang kring mål och medel. Betraktas full sysselsättning, så som varandes ett traditionellt socialdemokratiskt mål, fortfarande som ett övergripande mål? Det är framförallt sysselsättning mot inflation som rör den här diskussionen. Om sysselsättningsmålet fortfarande prioriteras kan kritiken om ideologiskt skifte avfärdas. Vad beträffar synen på privat näringsliv och kapital har jag ett likartat resonemang; dvs ett mål-medel resonemang. Vill man kontrollera kapitalet eller ej? Om viljan till kontroll av kapital fortfarande är ett övergripande mål är frågan om det verkligen skett ett ideologiskt skifte eller inte. Jag utgår också från att det som framförs i det offentliga trycket också är det som åsyftas.

Fråga två, dvs den om beslutet förankrades i partiet eller inte har jag valt att besvara via intervjuer. Vad gäller den interna processen och den eventuella frånvaron av intern demokrati litar jag till intervjuer med socialdemokrater som satt på strategiska poster under den här tiden. Det skulle finnas en möjligheten att med hjälp av skriftligt material, t.ex. i form av korrespondens mellan partivänner, få fram om Feldt "gick bakom ryggen" på partiet. Jag har dock av tidsbrist valt att endast söka informationen genom intervjuer. Här är det också av vikt att påpeka att jag gjort en

avgränsning i definitionen av hemlighetsmakeri inom partiet, dvs att någon förankring inte skulle ha förekommit.

Greider/Wennerberg menar bland annat i sin kritik att det inte skedde någon förankring *ute* i partierna bland folket som bär upp demokratin.¹⁴ Jag avgränsar mig här till att studera huruvida förankring skedde inom en ganska snäv krets inom partiet. Orsaken är att den här typen av beslut egentligen aldrig blir till en allmän politisk fråga, utan det är den innersta kretsen som tar de avgörande stegen. Det gör det också mer relevant att koncentrera sig på intervjuer och inte söka svaren i eventuell information som partidistriktet kan tänkas ha fått ta del av. Min definition av förankring av beslutet gäller för den innersta kretsen av regeringspartiet. Om det visar sig att föredragningar gjorts i den innersta kretsen och beslut sedan fattades, definieras det här som förankring.¹⁵

Vad beträffar intervjuerna, anser jag dem i mitt fall vara en relativt säker källa. Det finns ett antal personer som var kopplade till och införstådda i valutaavregleringen som *kan* svara på frågorna. Protokoll över debatter i den socialdemokratiska riksdagsgruppen, i partistyrelsen, i utskott och i riksbanksfullmäktige, finns upprättade om än inte tillgängliga idag.¹⁶ Den som vet att det finns skriftligt material vill inte komma att avslöjas som lögnare. Argumenten för att genomföra intervjuer förstärks av det faktum att om det fanns oenighet inom det socialdemokratiska partiet i den här frågan, eller om ärendet internt sköttes på ett inte brukligt sätt, är en möjligheten att få kännedom om det genom intervjuer.

Hade det i huvudsak varit fråga om informella kontakter hade problemet ställt sig annorlunda. Jag hade då på ett helt annat sätt blivit beroende av sanningshalten i en persons svar, eftersom offentligt material då överhuvudtaget inte hade funnits. Svaren jag får liknar därför mer ett skriftligt material, säg att det är som att läsa de olika intervjuobjektens memoarer. Vilket material som än används så uppstår problem, även om problemen ter sig olika för olika material.

1.5 Intervjuobjekten

Vilka aktörer är då lämpliga att tillfråga för att på bästa sätt få veta om socialdemokraterna gav upp sina ideal på 1980-talet och för att få svar på frågan om den interna processen var korrekt och demokratisk?

---

¹⁴ Greider/Wennerberg, 1995-11-24, i SvD.

¹⁵ Jfr, Svensson, 1996, s16 ff. Om förankring vid ekonomisk-politiska beslut.

¹⁶ De är inte tillgängliga för forskare förrän 20 år efter de är daterade och de är därför i ett första skede inget realistiskt alternativ. Intervju Bergqvist.

Centrala personer för min frågeställning är de socialdemokrater som deltog i beslutsfattandet, eller som med Elmbrants terminologi, blev "överkörda". Jag betonar igen att det är på elitnivå, dvs personer i den inre kretsen som kan komma i fråga.

Kjell-Olof Feldt har intervjuats.¹⁷ Feldt var finansminister under de här åren och som chef för finansdepartementet får det förmodas att inget större beslut fattades utan hans medverkan. För att få en inblick i hur resonemangen gick och stämningen var i finansutskottet (FiU), valde jag att tala med *Arne Gadd*. Gadd var ordförande i FiU fram till 1988. Alla finanspolitiska lagstiftningsfrågor ska gå genom FiU innan förslag läggs fram för riksdagsgruppen.

Olle Göransson satt med i valutakommittén 1983-85, var vice ordförande i riksbanksfullmäktige, och var ordförande i valutastyrelsen 1982-89. Han satt också med i partistyrelsen. Göransson kan svara på frågor om hur socialdemokraterna resonerade i dessa olika instanser.¹⁸

En annan "strategiskt lämplig person", är *Jan Bergqvist*. Bergqvist var mellan åren 1988-1994 gruppleddare i den socialdemokratiska riksdagsgruppen, det betyder att alla eventuella "problem" som uppstår, ska gå genom honom. Gruppleddaren är den som samordnar om det i gruppen finns olika åsikter i en fråga. Med andra ord, om det fanns någon i partiet med en avvikande mening vad gäller avvecklingen av valutamarknaden, så skulle Bergqvist veta om det. I egenskap av gruppleddare var Bergqvist med både i verkställande utskottet och partistyrelsen. Dessutom var Bergqvist ledamot i riksbanksfullmäktige.

Vem eller vilka kan antas ha varit negativt inställda till en valutaavveckling? Till exempel uttalade sig LO negativt i remissyttrandena. LO har inte någon beslutsfunktion inom SAP men har alltid stått partiet nära. Vad har LOs chefsekonom *Per-Olof Edin* att säga om hur beslutsprocessen gick till? Edin var den person inom LO som hade det övergripande ansvaret för frågan.

En annan presumtiv kritiker, inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen, är *Bo Södersten*. Södersten uttalade sig i riksdagsdebatten i valutaavregleringsfrågan och uttryckte farhågor om vad en valutaavreglering skulle innebära. Elmbrant tar upp honom som ett exempel på en socialdemokrat som var betydligt mindre angelägen om en liberalisering av valutamarknaden. Södersten sa t ex i en debatt inför avregleringen av "hårda kärnan": "Hit men inte längre" och implicerade att de kortfristiga kapitalrörelserna var alltför farliga att släppa fria. Fram till 1988 var han ledamot i FiU.¹⁹

---

¹⁷ Jag ger honom här med andra ord en chans att försvara sig för något som han själv skulle kalla påhopp. "Elmbrant är inte mycket att lita på!" Intervju Feldt.

¹⁸ Göransson har dessutom minnesanteckningar att hänvisa till.

¹⁹ Se även Demokratirådets rapport 1995, s 25.

Alla dessa, utom Edin, var riksdagsledamöter och därför med i den socialdemokratiska riksdagsgruppen. De kan således alla svara på frågor om information, föredragningar och debatt där.

1.6 Centralitet, tendens och närhet

Vad jag än väljer för material och metod kan jag inte vara säker på mina resultat. Det kan naturligtvis hävdas att det kan vara svårt att vid intervjuer tillgodose kraven på centralitet, risken för tendens och problemet med närhet.²⁰

Kravet på *centralitet*, dvs rätt person för den här sortens fråga, uppfylls med hänvisning till ovan nämnda personer. Intervjuobjekten är alla medlemmar av det socialdemokratiska partiet, de var riksdagsledamöter, statsråd eller hade annan central position i den här frågan. Jag täcker in finansdepartementet, finansutskottet, riksbanksfullmäktige, valutastyrelsen, verkställande utskottet, partistyrelsen, LO och riksdagsgruppen.

Utifrån mitt syfte att testa de kritiska hypoteserna om högervindar och mygel så lär mitt största problem bli *tendens*, dvs att intervjuobjektet vinklar sanningen så att det passar dennes syften. Det finns således en möjlighet att personen medvetet eller omedvetet far med osanning. Feldt t ex, vill nog inte gärna framstå som det svarta fåret inom socialdemokratin, varför det kan tänkas att han vinklar sanningen till sin fördel och "inte kommer ihåg" vissa viktiga bitar i sammanhanget. Likaså, går det att förmoda, förhåller det sig på samma sätt med Södersten. Hans debattinlägg tyder på en negativ inställning till frigörandet av kapital. Det finns en möjlighet att han får processen att framstå som lite mer odemokratisk än vad den egentligen var, och att vi därför fick till stånd en avreglering.

För att mildra tendenseffekten, dvs risken att svaren vinklas har jag därför valt att ha med två intervjuobjekt, Edin och Södersten, som i alla fall enligt Elmbrants terminologi, skulle kunna tänkas antyda att den här frågan inte behandlades på ett "riktigt" sätt, och snarare skulle kunna beskyllas för att vinkla i motsatt riktning, till Elmbrants fördel. Dessutom kan intervjuobjektens svar kontrolleras med andra källor, muntliga såväl som skriftliga.

Det finns också en risk att "minnet har anpassat sig" till dagens medvetenhet om vad som faktiskt hände. Med facit i hand kan det vara lätt hänt, därför måste *närhetsargumentet* tas i beaktande i analysen. Det var trots allt fem till tio år sedan valutaregleringen avvecklades. Men det viktiga i det här fallet är inte tidpunkten, eftersom den kan kontrolleras på annat håll, utan åsikter, argumentation och om det

---

²⁰ Assarson/Svensson, 1995.

togs kontakter, och i så fall vad för slags kontakter det rörde sig om i den här specifika frågan.

1.7 Klargör intervjuerna syftet?

Genom att ställa ett antal frågor till intervjuobjekten med väsentligen samma innehåll, anpassade efter var någonstans de hade sin roll i det här sammanhanget, kan jag verifiera alternativt falsifiera de kritiska "teorier" som förts fram. Likartade svar på frågor som "Fick ni föredragning om valutaavregleringen?", "Hur gott om tid hade ni på er för att ta ställning till förslaget?", "Hur stort var motståndet mot en avveckling?", "Hanterades den här frågan annorlunda än andra frågor?", ger en uppfattning om någon instans blev överkörd som borde varit informerad och konsulterad.²¹

Det är inte självklart att någon av de som medverkade i partiet *under den tiden* öppet skulle kritisera partiets handlande. De skulle snarare ställa sig bakom propositioner och hålla tyst med sina åsikter utåt. Med frågornas hjälp kan jag försöka ta reda på om det ändå fanns kritik mot avvecklingen *inom partiet*. Som jag nämnt tidigare var intervjuobjekten alla starkt knutna till frågan och deltog själva i processen. Var och en bör ha egen erfarenhet av hur det gick till när beslutet i frågan fattades och de behöver inte lita till någon annans utsago. För min del innebär det att jag kan ställa frågor så att risken för beroende minimeras.

1.8 Disposition

Närmast följer ett avsnitt i vilket ekonomisk terminologi behandlas, med en redogörelse av den svenska valutamarknaden och hur den ingår i den finansiella marknaden. Ekonomiska begrepp definieras. Valutaregleringens roll och liberaliseringsprocessen redovisas. Analysen delas upp i två huvuddelar, en som rör argumentationen och den andra som behandlar den interna beslutsprocessen, med den eventuella bristen på förankring i och med omläggningen av den ekonomiska politiken. Uppsatsen avslutas med mina slutsatser.

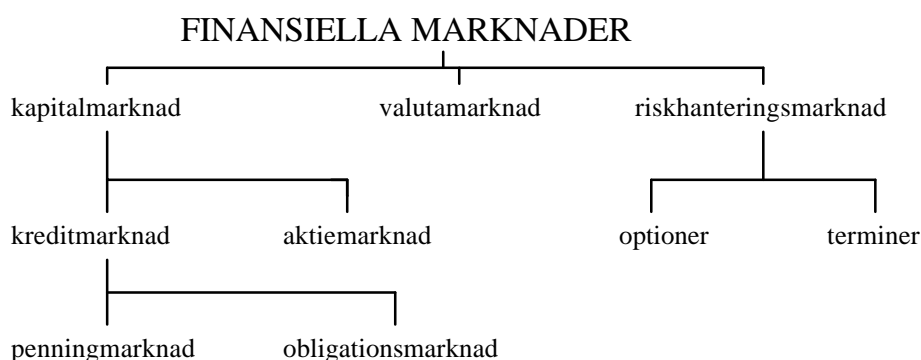
---

²¹ Ett generellt frågeschema finns i appendix, individuella avvikelser förekommer dock.

2. FINANSMARKNADEN OCH DEN EKONOMISKA POLITIKEN -EN BAKGRUND

2.1 Definitioner

Uppsatsen innehåller en del begrepp som bör förklaras, nämligen de som obönhörligen dyker upp i resonemangen kring de finansiella marknaderna och diskussionen om valutaavregleringen. Nedanstående schema förenklar förståelsen av hur statens styrinstrument, penningpolitik respektive finanspolitik, är relaterade:

figur 1

De finansiella marknaderna förmedlar kapitalöverföringar inom landet samt till och från utlandet. Dessa består av kapitalmarknad, valutamarknad och riskhanteringsmarknader. Kapitalmarknaden består av kreditmarknad och aktiemarknad, dvs marknader för lånat respektive ägarkapital. Kreditmarknaden består i sin tur av två delar, nämligen marknaden för långfristigt lånat kapital - obligationsmarknaden- och marknaden för kortfristigt lånat kapital -penningmarknaden.

2.2 Ekonomisk politik

Ekonomisk politik kan delas upp i *finanspolitik* och *penningpolitik*. Dessa två instrument används som styrmedel vid utformningen av den ekonomiska politik ett land valt att föra. Det instrument som mest berör valutamarknaden är penningpolitiken, och därmed det som tas upp i uppsatsen.

Finanspolitik kan rikta en påverkan på vilken som helst av de här marknaderna,²² främst genom skatter. Finanspolitiken styrs framför allt från finansdepartementet och används i första hand som ett sätt att balansera statens budget.

---

²² Se figur 1.

Den politik som förs får givetvis effekter på valutamarknaden, därför kan den användas i ett andrahandssyfte.

Då det gäller penningpolitiska styrmedel finns det både *generella* och *selektiva* medel. De generella innebär en påverkan med hjälp av räntor, dvs de sköts i första hand genom riksbanken och påverkar alla marknaderna generellt. Ett annat sätt att kontrollera valutamarknaden är att använda regleringar. En reglering är ett selektivt penningpolitiskt medel. Genom att liberalisera valutamarknaden begränsas statens möjligheter till kontroll till generella penningpolitiska medel, dvs höjning och sänkning av räntan.

Det finns en koppling mellan valutamarknaden och kreditmarknaden. En avreglering påverkar de båda marknaderna så till vida att de blir ändå mer integrerade. Med en avreglerad valutamarknad kan en svensk, genom den svenska valutamarknaden placera på t ex den amerikanska kreditmarknaden.²³

2.3 Valutamarknaden

Aktörer på valutamarknaden är centralbanker, valutabanker, bankernas kunder och "brokern", dvs den som förmedlar valutatransaktionerna -ofta fondkommissionärer. Det åvilar centralbanken att ansvara för värdet av ett lands valuta gentemot andra valutor. Det är också centralbanken som ger banker och fondkommissionärer deras valutahandelstillstånd.

Enligt valutalagen,²⁴ som idag är en beredskapslagstiftning, gäller att riksbanksfullmäktige i fredstid gör en framställning till regeringen om valutareglering, om det bedömts som nödvändigt för att fastställa de mål som satts för den ekonomiska politiken. Regeringen föreslår riksdagen en lag om tillämpning av valutalagen i (högst) ett år, samtidigt som den lägger fram de tillämpningsföreskrifter som riksbanken har för avsikt att utfärda, dvs de närmare bestämmelserna för kapitaltransaktionerna.²⁵

2.4 De finansiella marknaderna

Vad vi har kunnat se på de finansiella marknaderna under senare år är, att de i allt snabbare takt har konfronterats med förändringar. Det är framför allt bankverksamheten som har "drabbats". Bankväsendet av i dag är så till den grad globaliserat att många länder har ansett det berättigat att ta bort de regleringar som

---

²³ Stjernberg/Ihrfelt, s5.

²⁴ Ursprungligen 1939:350.

²⁵ Föreskrifterna finns i valutaförordningen, ursprungligen 1959:264.

funnits på området. De är så oanvändbara att det inte längre finns någon anledning att ha dem kvar.²⁶

I Sverige föranledde alltså detta en diskussion, framför allt under 1980-talet. Fram tills dess verkade penningpolitiken i en miljö med valutareglering. Orsaken till att delar av valutaregleringen togs bort var, enligt vissa, ett erkännande av att de kontroller de var till för, helt enkelt var utan verkan i en värld med allt fler transnationella företag och internationella kapitalmarknader.²⁷

2.5 Den svenska valutaregleringens historia och syfte

Politikerna har olika mål och medel att välja mellan, då de ska besluta om landets ekonomiska politik. Målen kan t ex vara full sysselsättning, inflationsbekämpning och/eller en stark valuta. Socialdemokraternas mål har alltid varit full sysselsättning och de traditionella medlen för att nå dessa mål, har ofta varit regleringar av olika slag. När så socialdemokraterna åter kom i regeringsställning 1982, var den huvudsakliga inställningen, att de gamla instrumenten inte längre dög.

Den svenska valutaregleringen härstammar från andra världskriget då en lag, valutalagen²⁸, trädde i kraft med syfte att hindra stora kapitalutströmmningar orsakade av krig eller krigsfara. Under 1950-talet började det internationella handelssamarbetet komma igång.²⁹ Syftet var att inte bara tullarna utan också kapitalmarknaderna skulle liberaliseras. 1958 anslöt sig Sverige till det europeiska monetära avtalet (EMA).³⁰ Valutaregleringens syfte ändrades till att vara ett penningpolitiskt stöd för inriktningen på låg räntenivå.

På 1970-talet var motiven för en valutareglering att stabilisera kapitalrörelserna, istället för att vara ett inhemskt konjunkturpolitiskt instrument. Det ansågs viktigt att kontrollera företagets stora utlandsupplåning för att dämpa kraftiga växelkursfluktuationer och för att kunna hålla vår ränta på jämn nivå med övriga europeiska länders. Detta var regleringens huvudfunktion fram till 1986. Det ska påpekas att valutaregleringen också spelade en stor roll för skattepolitiken och fungerade som ett instrument för statistikinsamling.

Resonemanget ska ses mot bakgrund av den fram till 1980-talet uttalade ståndpunkten att handlingsfrihet prioriterades inom valutapolitiken. Sverige ville vara oberoende av omvärlden. Målet, full sysselsättning, uppnåddes bäst genom att försöka tvinga kapitalet att stanna i landet genom regleringar.³¹ Under mitten av 1980-talet blev

---

²⁶ Swary/Topf. 1992.

²⁷ Rivlin, Brookingsrapporten, kap. 8.

²⁸ 1939 års beredskapslag.

²⁹ OECDs kapitalliberaliseringstadga.

³⁰ SOU 1985:52, s199.

³¹ Wihlborg, kap. 10.

den ledande socialdemokratiska ståndpunkten istället att tygla kapitalet genom ett ökat internationellt samarbete.³²

Problemet här är sambandet mellan full sysselsättning och låg inflation, dvs det ena motverkar oftast det andra. Om ledande socialdemokrater "helt plötsligt" vill verka för en inflationsbekämpning kan det tolkas som ett ideologiskt skifte, eftersom inflationsbekämpning, enligt teorin leder till ökad arbetslöshet.³³

Det förhärskande tankesättet blev att marknadskrafterna är så starka att de inte kan hindras genom nationella regleringar. Nya metoder för kontroll skulle hittas.³⁴ Det fanns emellertid de som fortfarande ansåg, att den "tröghet" som valutaregleringen ändå åstadkom var positiv. Varför ge efter ytterligare för marknaden, som är stark nog utan att politikerna hjälper den på traven? 1990-talets problem tycks ha givit kritikerna vatten på sin kvarn.

Det tycks inte som om "de nya" socialdemokrater som utformade politiken själva ansåg att målen om full sysselsättning övergavs. Snarare verkade det vara fråga om en förändring i resonemangen om hur målet bäst skulle uppnås. Därmed skulle det inte heller ha skett något ideologiskt skifte. De ledande socialdemokratiska politikerna var av den åsikten, att bekämpning av inflationen ledde till högre tillväxt som ledde till förbättrade förutsättningar för full sysselsättning och välfärd.³⁵

2.6 Valutaregleringens roll

Valutaregleringen bestod av tre delar 1) valutalagen från 1939, i vilken riksdagen kunde ge regeringen fullmakt att utfärda valutareglerande föreskrifter, 2) valutaförordningen från 1959, i vilken föreskrifterna definierades och 3) tillämpningsföreskrifter som bestämdes av riksbanken.

Valutaregleringen var ett medel i penning- och valutapolitiken. Det som mest berördes av regleringen var transaktioner, som inte hade något direkt samband med varu- och tjänstetransaktioner i utrikeshandeln, utan som rörde rent finansiella placeringar. Med stöd av en sådan reglering kunde kapitalflöden av störande, kortfristig natur, hindras eller begränsas. Ett lands valutamarknad beror i hög grad av landets valutapolitik. En viktig del i det här sammanhanget är valutasamarbete. Med fast och känd växelkurs (på den perfekta marknaden) skulle det inte vara intressant att spekulera i valuta eftersom

---

³² Intervju: Bergqvist; Gadd; Göransson.

³³ Traditionellt sett är det liberaler som är för inflationsbekämpning.

³⁴ Tex intervju Bergqvist.

³⁵ Se nedan, kap. 3.

substitutionen skulle vara perfekt. Valutamarknaden karaktäriseras istället av osäkerhet.³⁶

Vad är en valutareglering bra för? Det är ett alternativ till att låta inhemska räntor stiga för att förhindra att valuta flödar ut ur landet. Det här dock i teorin. Fram till 1980-talet var det synsättet en norm. De förändringar som kom till stånd under 1980-talet måste uppfattas som, att en marknadsorienterad penningpolitik ska vara en norm.³⁷ Den 1 juli 1989 togs det sista steget mot en avveckling. Därmed var det ett faktum, att penning- och valutapolitiken skulle vara marknadsinriktad. Den bedrivs numera via de finansiella marknaderna. Sverige har blivit en integrerad del av ett internationellt system.³⁸

Penningpolitikens uppgift i ett land utan valutareglering blir att, vid störningar i valutaflödena, försvara kronans värde. Finanspolitiken får en större roll och dess mål är samhällsekonomisk balans.³⁹

Det är i det här sammanhanget värt att påminna om att frågan om ett lands valutapolitik, och därmed en valutareglerings vara eller inte vara, i hög grad är ideologiskt betingad. Ska marknaden vara reglerad, för att i största möjliga mån få till stånd ett självbestämmande, eller är det en sundare politik att ge marknadsaktörerna fritt spelrum? De här ståndpunkterna har gett upphov till konflikt förr, framför allt mellan högern och vänstern på den politiska skalan.

Socialdemokraternas åsikt har alltid varit den att kapitalet ska kontrolleras. Fram till 1986 gjordes det via reglering, efter 1986 ville de ledande politikerna ändra formerna för kontroll. Avregleringar förespråkades då det inte längre var möjligt att bedriva en egen politik. Det kritikerna betonade däremot var möjligheten att föra en autonom politik. Tolkningen blir den att det är regleringen i sig som är det viktiga. Det var så kritikerna såg på omläggningen av politiken.

2.7 Liberaliseringsprocessen

Tillämpningen av regleringen har inte varit oförändrad. Det började med att de löpande betalningarna, dvs betalningar för export och import av varor och tjänster, liberaliserades,⁴⁰ medan däremot kapitalrörelser och direktinvesteringar hela tiden har varit reglerade. Det är dessa som 1980-talets debatt kom att handla om.

---

³⁶ Mellan länder med **fast** växelkurs sätter ränteskillnader press på valutakursen. Balans upprätthålls genom köp och försäljning av utländsk valuta ur valutareserven eller genom lån utomlands. Vid **rörlig** växelkurs, styrs nivån, av utbud och efterfrågan på den egna valutan.

³⁷ Ds 1992:69, s29.

³⁸ Ds 1992:69, s45.

³⁹ 1988/89:FiU20, s51.

⁴⁰ Prot. 1985/86:141 anf.209.

Från år till år, när valutalagen förnyats i riksdagen, har den föregåtts av en mer eller mindre traditionsenlig debatt. Till och från har motiven ändrats något, och olika kommittéer har tillsatts med syfte att se över regleringen. Den senaste, valutakommittén, tillsattes 1977 för att "utreda med valutaregleringen sammanhängande spörsmål", och den kom med sitt slutbetänkande i november 1985.

Rutinen med de välkända argumenten fortgick ända fram till 1986 då regeringspartiet i sin kompletteringsproposition från finansdepartementet, oväntat, angav att valutaregleringen i allt väsentligt skulle avvecklas. Det här kom i samband med valutakommitténs slutbetänkande och remissvar på detsamma. Regeringen slöt alltså upp bakom fullmäktige i riksbanken i dess remissyttrande om att en avreglering av valutapolitiken borde inledas. Man började då med att plocka bort de hinder som fanns för direktinvesteringar, både svenska till utlandet och valutaautlännings direktinvesteringar i Sverige. Motivet för det hela var, enligt propositionen, att "främja en dynamisk tillväxt", för att på så sätt kunna upprätthålla socialdemokratiska ideal om full sysselsättning och välfärd för alla.⁴¹

Avvecklingsprocessen kan delas upp i två huvuddelar. Den första kom att röra direktinvesteringarna. Regleringar av löpande betalningar, för import och export, var sedan länge avskaffade. Transfereringar som t ex u-hjälp och gåvor berördes inte heller av regleringen. Beslutet att ta bort kravet på utlandsfinansiering av direktinvesteringar, kom formellt att fattas 1986. Det var ett principiellt viktigt beslut eftersom det i och med detta gavs klartecken till att "nu kan vi börja röra i det här".

Det andra stora beslutet kom 1989, då det beslöts att också regleringen av det som kallades för den "hårda kärnan", skulle avskaffas. Hårda kärnan avsåg de kortsiktiga kapitalplaceringarna, de i räntebärande papper, portföljinvesteringar. Både direktinvesteringar och portföljinvesteringar är alltså kapitalbetalningar och de som mest berördes av valutaregleringen.⁴² Fullmäktige i riksbanken fullföljde alltså liberaliseringsarbetet i enlighet med valutakommitténs betänkande, och det remissvar som fullmäktige framförde.

I propositionen 1987/88:134 (s7) föreslogs att valutaförordningen skulle ändras, då riksbanken beslutat att inte längre ställa krav på att utlandsägda dotterbolags investeringar i Sverige ska finansieras genom upplåning utomlands.⁴³ Nästa beslut gällde att ta bort förbudet mot svenskers förvärv av utländska aktier och fastighetsköp. Det blev fullständigt fritt i januari 1989.⁴⁴

Beträffande portföljinvesteringar skiljer man på investeringar i aktier och investeringar i obligationer. I januari 1989 fick svenskar tillstånd att köpa utländska

---

⁴¹ Prop. 1985/86:150, bil. 1.

⁴² Enligt OECDs definition är direktinvestering en ekonomisk investering som sker i ett långsiktigt syfte, den måste minst omfatta 10% av företagets aktiekapital. En portföljinvestering däremot är en investering som endast sker i placeringssyfte.

⁴³ Kravet på att svenska direkta investeringar i utlandet ska finansieras med utländsk valuta upphörde i juni 1986.

⁴⁴ Prop. 1988/89:142, bil.2, s33.

aktier då det tidigare endast varit utlänningar som kunnat köpa svenska aktier. I och med detta beslut var den första etappen fullföljd i enlighet med 1986 års remissyttrande av riksbanken. Med verkan från den 1 juli 1989 upphörde i stort sett alla materiella delar av valutaregleringen. I och med att även in- och utförsel av obligationer tilläts, var även den hårda kärnan⁴⁵ avskaffad. Valutalagen och valutaregleringen upphörde att gälla vid halvårsskiftet 1990 och ersattes av en beredskapslag.⁴⁶

Orsaken till att den hårda kärnan behölls så länge var att man ville förhindra att kortfristigt kapital strömmade fram och tillbaks över gränsen.⁴⁷ Det sågs som en möjlighet för regeringen att kontrollera marknaden. Det var ett sätt att styra kapitalet i en riktning som regeringen fann önskvärd så att det passade deras syften. Syftet var att regeringen skulle ha en viss autonomi gentemot marknaden. Lättrörligt kapital reagerar mycket kraftigt på förväntan på hur växelkursen kan komma att förändras. Det kan därför få förödande konsekvenser om kapitalet strömmar i en riktning som förvärrar situationen.

I proposition 1989/90:135 sammanfattas den departementspromemoria⁴⁸ som gav förslag på ny valutalag. Tidigare har avvecklingen skett inom ramen för den "gamla lagen". Tanken var att den nya valutalagen skulle bli en ren beredskapslag, endast i extrema lägen skulle en förordning av lagen kunna ske. Utformningen av den nya valutalagen bygger på det slutbetänkande som valutakommittén lade fram i november 1985.⁴⁹

Den nya lagen trädde i kraft 1 juli 1990. I praktiken var dock, som nämnts tidigare, den materiella regleringen redan avskaffad, då alla återstående valutarestriktioner upphävdes 1 juli 1989. Orsaken till förlängningen till 30 juni 1990 var att upprätta nya former för statistikinsamling och skattekontroll.⁵⁰

---

⁴⁵ Valutainlänningars och valutautilänningars rätt att köpa och sälja andra värdepapper än aktier.

⁴⁶ Prop. 1989/90:135, s1; s16; s79.

⁴⁷ Tex FiU 1985/86:30, s36.

⁴⁸ Ds 1989:74.

⁴⁹ SOU 1985:52.

⁵⁰ Prop. 1989/90:135, s19.

3. VALUTAAVREGLERINGEN -STÅNDPUNKTER OCH ARGUMENTATION

Vad vi hittills vet är, att socialdemokraterna på 1980-talet bytte ståndpunkt i en fråga som kan tyckas vara mycket ideologiskt betingad. Genom att följa hur argumenten fördes fram, framför allt i det offentliga trycket, kan vi få en uppfattning om motiven bakom de olika ställningstagandena. Det här avsnittet koncentreras till hypotesen om att socialdemokraterna bytte ideologisk ståndpunkt.

Det föredragande statsrådet, finansminister Kjell-Olof Feldt, som mer eller mindre tillhörde de anklagade under "liberaliseringsvågen" under 1980-talet, förklarade i kompletteringspropositionen hur regeringen bedömde att den ekonomiska politiken borde utformas i fortsättningen.⁵¹

Det som ska undersökas är om det som förs fram i propositionerna verkligen överensstämde med socialdemokratisk idétradition. För att kunna dra en slutsats i den här frågan har jag för avsikt att klassificera och jämföra de olika partiernas argument för en avveckling av valutamarknaden. Om socialdemokraterna idémässigt "gått åt höger" borde deras motiv bakom en positiv inställning till avreglering kunna likställas med de liberalinspirerade partiernas motiv.

En jämförelse kommer också att göras av remissinstansernas yttranden och utlåtanden i Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalskrift.

3.1. Riksdagspartierna

Generellt kan man säga att bland oppositionspartierna (utom 1976-1982), är moderata samlingspartiet det enda parti som konsekvent arbetat för en lättnad och sedermera en avveckling av regleringen. Folkpartiet och centerpartiet har varit mer försiktiga men också varit mer eller mindre för en avreglering. De borgerliga partierna stod eniga bakom en avreglering i samband med valutakommitténs slutbetänkande (SOU 1985:52).⁵² Dåvarande VPK, idag vänstern, har konstant varit motståndare till en avveckling, liksom miljöpartiet.⁵³ Det enda parti som under perioden helt bytt ståndpunkt i frågan är socialdemokraterna. Fram till 1986 var de hela tiden emot en liberalisering av valutamarknaden. Först med den reviderade finansplanen i april 1986.⁵⁴ blev det en vändning i partiets ekonomiskpolitiska linje.

Som nämndes tidigare har frågan om valutaregleringens vara eller icke vara närmast liknat en följetong. Varje år från 1940 års resolution fattade riksdagen ett nytt

---

⁵¹ Prop.1985/86:150, bil. 1.

⁵² Wihlborg, s273.

⁵³ Från det att de blev ett parti.

⁵⁴ Prop. 1985/86:150.

beslut om förlängning av tillämpningen av valutalagen och om fortsatt giltighet av valutaförordningen. Argumenten var därför välkända och kan grupperas enligt följande "schema":

1. Den ekonomiska politiken
2. Regleringens effekt
3. Internationaliseringen
4. EG-argumentet

Här bör ihågkommas att det kan finnas många orsaker till varför en reglering ses som ett hinder i den ekonomiska politiken. Den kan vara ett hinder därför att den drabbar "småfolket" mest,⁵⁵ men den kan också ses som ett hinder därför att den tyglar marknadskrafterna. I det senare fallet är tanken bakom argumentet en helt annan.⁵⁶

3.1.1 Den ekonomiska politiken

I argumenten kring den ekonomiska politiken ställde sig de borgerliga partierna, moderaterna, folkpartiet och centern gemensamt bakom så gott som alla motioner. De synpunkter de framförde var genomgående desamma under hela liberaliseringsprocessen. De såg på avregleringar i andra länder, främst England och Danmark, och menade att deras ekonomier uppvisat positiva effekter efter en avreglering.⁵⁷ Regleringen ansågs vara ett hinder i den ekonomiska politiken.⁵⁸ Därtill menade man att näringslivets utveckling hämmades samt att det stabiliseringspolitiska värdet snarast skulle vara negativt vid ett bibehållande av valutaregleringen.⁵⁹

De borgerliga ansåg också att marknaderna skulle vara öppna för valutaexporter att köpa svenska kronobligationer för att därigenom få en sänkt räntenivå.⁶⁰ Det skulle ge en positiv investeringsutveckling i Sverige.⁶¹ De ansåg också att svenska kapitalplaceringar måste få sprida sina portföljer för att utjämna sina risker.

Argumenten om fri marknad fortsatte i form av att valutaregleringen skulle innebära en inlåsning av pengar. Svenska företag köper upp varandra, vilket i sin tur leder till en maktkoncentration. En fri marknad ger en bredd där företag kan placera där de finner det mest gynnsamt, därför skulle marknaden liberaliseras.⁶²

---

⁵⁵ Intervju Göransson.

⁵⁶ Text intervju Bergqvist.

⁵⁷ Mot.565-567, FiU1985/86:30. (m), (fp), (c).

⁵⁸ Mot.532, FiU 1985/86:28.(c).

⁵⁹ Mot.533, FiU 1985/86:28. (fp), (m).

⁶⁰ Prot.1985/86:141, anf.216 (m).

⁶¹ Prot.1985/86:141, anf.216 (m).

⁶² Prot. 1986/87:132, s105, (fp).

Socialdemokraternas ståndpunkt framfördes framför allt i propositionerna, men även i FiUs betänkanden. I finansutskottets betänkande 1989/90:FiU:37 angående betalningar till och från utlandet skrev de att ambitionen att föra en självständig stabiliseringspolitik inte kunde bygga på regleringar. Istället skulle det tillsammans med riksbanken föras en långsiktig ekonomisk politik, en penningpolitik som ingav förtroende hos omvärlden. Valutalagen borde därför ersättas av en beredskapslag.⁶³

Ränteargument, dvs att en avreglering skulle leda till sänkta ränta, tycktes emellertid inte vara något som alla inom socialdemokratin förespråkade. Istället framkom en oro, framför allt från Lennart Pettersson, då ordförande i näringsutskottet. Visserligen kunde en avreglering leda till lägre ränta men antagligen bara kortsiktigt, på längre sikt ansågs öppenheten kunna bli farlig: Man vet inte vad som händer på längre sikt om man avreglerar valutamarknaden.⁶⁴

Finansminister Kjell-Olof Feldts resonemang var följande: Sverige måste få fortsatt tillväxt, för att få det krävdes investeringar från näringslivet. För att få industrin intresserade av att öka sina investeringar ansåg Feldt att en liberalisering av valutaregleringen borde komma till stånd.⁶⁵ Enligt Feldt var målen för regeringens politik full sysselsättning, låg inflation och stigande reallöner. Finansministern ansåg att den ekonomiska politiken skulle utformas i överensstämmelse med dessa mål, det var därför viktigt att stimulera en ökad tillväxt. Den förbättrade svenska ekonomin gjorde, att det var möjligt att liberalisera valutaregleringen. Regeringen skulle därför bjuda in representanter för näringslivet till en diskussion om hur det förbättrade vinstläget skulle kunna omsättas i ökade investeringar.⁶⁶

Vänsterpartiet och miljöpartiet gjorde gemensam sak i valutaavvecklingsfrågan, i flera fall skrev båda partierna under motionerna mot liberaliseringen.

Vänsterpartiets syn på en avreglering anfördes bl a i motion 568.⁶⁷ Deras verklighetsuppfattning var att liberaliseringar på valutamarknaden skulle leda till att kapitalet flydde Sverige. Eftersom Sverige var i behov av investeringar skulle regleringen behållas. I ett senare skede reviderade vänsterpartiet uppfattningen något. De ansåg då, att omfattande liberaliseringar inte borde komma till stånd förrän Sveriges bytesbalans var mer till sin fördel.⁶⁸ Avregleringen var således inte längre principiellt felaktig, utan den tycktes ligga fel i tiden.

Miljöpartiet ansåg inte heller att kapitalrörelser borde vara fria. Det var en sak med fri rörlighet för människor och för tankar, en helt annan med obehindrad rörlighet

---

⁶³ Prop. 1989/90:135.

⁶⁴ Prot. 1986/87:84, s74. Prot. 1987/88:122, anf.152 (s). Pettersson är avliden och kunde därför inte intervjuas.

⁶⁵ Prop.1985/86:150, bil. 1, s4.

⁶⁶ Prop.1985/86:150, bil. 1, s5 f

⁶⁷ FiU 1985/86:30.

⁶⁸ Prot. 1989/90:137, anf. 114, s159.

för kapital. Det skulle leda till att långsiktiga miljösatningar kom i kläm.⁶⁹ En självständig ekonomisk politik ansågs vara grundläggande därför skulle valutaregleringen behållas.

3.1.2 Regleringens effekt

De borgerliga ansåg att regleringen var ineffektiv som medel och att den inte fyllde sitt syfte.⁷⁰ Den gav inte ökad handlingsfrihet. Deras syn var istället att Sverige måste sköta sin politik så att omvärlden fick förtroende för den svenska valutan.⁷¹ Valutaspekulation och valutakriser kunde inte undvikas genom en valutareglering.⁷² Regleringar kan inte begränsa kapitalflöden utan bara fördröja dem, vilket i sin tur ger en skadlig effekt på den svenska ekonomin.⁷³ De borgerliga ansåg att inte heller skattekontrollskäl skulle få vara ett hinder för att avveckla valutaregleringen.⁷⁴

Socialdemokraternas resonemang var inte helt enhälligt. Det är vid argumenten som handlar om regleringens effektivitet som socialdemokraterna lade den största tonvikten. De betonade att regleringen förlorat sin effekt.

Socialdemokraterna ansåg att det fanns en risk med att avveckla hela valutaregleringen. Det kunde påverka räntan till att i större utsträckning bli beroende av utlandet på grund av kortsiktiga valutarörelser. Men den risken fanns å andra sidan även idag, dvs vid tidpunkten för propositionens utförande, och kunde dessutom mötas av andra, räntepolitiska, metoder.⁷⁵

Socialdemokraterna betonade också att regleringen drabbade fel personer. Främst hushåll och mindre företag skulle få bära kostnaderna vid en fortsatt valutareglering.⁷⁶ Även om valutaregleringen periodvis bedömts ha positiva effekter, så hade de alltmer reducerats och kunde nu anses vara obefintliga.

Socialdemokraterna argumenterade vidare att valutaregleringen gjorde att företagens finansavdelningar flyttade utanför Sveriges gränser, och hade därigenom möjlighet att göra de transaktioner de önskade. De finansiella marknadernas utveckling gjorde att ett system med regleringar hela tiden urvattnades.⁷⁷

Det gick inte heller att med fog hävda, enligt socialdemokraterna, att valutaregleringen i dag gav det skydd som gjorde det möjligt för Sverige att föra en

---

⁶⁹ Mot.1989/90 Fi60, s8.

⁷⁰ (Fp) och (m) mot.533, FiU 1985/86:28. Prot.1985/86:141, anf.209 (fp).

⁷¹ Prot.1985/86:141, anf.216 (m).

⁷² Prot. 1985/86:141, anf.271(fp).

⁷³ FiU 1987/88:27. Motion Fi 17-19 (c), (fp), (m).

⁷⁴ Reservation till FiU betänkande 1988/89:20, nr23 (m),(fp).

⁷⁵ 1988/89FiU20.

⁷⁶ Prop.1988/89:142, s15.

⁷⁷ Prop. 1988/89:142, bil.2, s34, riksbanken.

autonom penningpolitik.⁷⁸ Det var ett *objektivt* faktum, som utvecklingen på den internationella marknaden hade lett fram till.⁷⁹ Majoriteten i FiU delade den uppfattning som riksdagen tidigare under året fattat ett principbeslut om, nämligen att valutaregleringen skulle avskaffas.⁸⁰

Enligt 1985/86 års kompletteringsproposition hade valutaregleringen fyllt ett syfte men gjorde det inte längre. För att de socialdemokratiska kraven, dvs rättvis fördelning, social trygghet och förbättrad livsmiljö, skulle kunna tillgodoses krävdes ekonomisk tillväxt.⁸¹ Förlegade regleringar kunde plockas bort. Vissa delar skulle dock få finnas kvar, speciellt de som rörde kortfristiga kapitalrörelser som kunde tänkas utlösa spekulationer med stora valutaflöden som följd.⁸²

I ett senare skede, redogjorde Feldt för regeringens planer att avveckla de kvarvarande delarna av valutalogstiftningen, dvs hårda kärnan.⁸³ Valutalogstiftningen skulle vara kvar endast i beredskapssyfte. Finansministern använde sig av samma argument som tidigare; regleringen skyddade inte längre mot valutaflöden vid valutaoro. Dessutom uppstod snedvridningar som gav samhällsekonomiska kostnader, bl a drabbades olika typer av företag olika mycket.

Bland de negativa synpunkterna syntes farhågor att den svenska sysselsättningen skulle komma att drabbas och att företagen istället skulle komma att expandera och anställa i utlandet snarare än i Sverige.⁸⁴ En total avreglering skulle lägga Sverige öppet för spekulativa kapitalrörelser, som kunde vara svåra att bemästra, ansåg "negativa" socialdemokrater.⁸⁵ Sverige sågs då som en "liten sparv i den stora internationella tranedansen". Med full frihet på kapitalmarknaden, skulle vi lätt kunna utsättas för spekulation, därmed skulle detta vara en farlig väg att slå in på.⁸⁶ Vi ser här att de insatta socialdemokraterna inte var fullständigt eniga om avregleringens välsignelser.

I fråga om regleringens effekt hade inte vänsterpartiet och miljöpartiet mycket att tillägga. De var av åsikten att en reglering gjorde nytta, med andra ord att den fyllde ett syfte. Därför skulle den få finnas kvar. Syftet den fyllde var att kapitalet inte ska få vara fritt. Miljöpartiet framhöll att Bengt Dennis i ett uttalande i FiU förklarat att Sverige idag hade ett visst handlingsutrymme på den finansiella marknaden, men att

---

⁷⁸ 1988/89:FiU32, s4.

⁷⁹ Prot. 1988/89:121, anf. 6, s11f.(s)

⁸⁰ Prot. 1988/89:121, anf. 6, s11f.(s)

⁸¹ Prop. 1985/86:150, bil. 1, s15.

⁸² Prop. 1985/86:150, bil. 1, s19.

⁸³ Finansplanen, prop. 1988/89:100, bil. 1.

⁸⁴ Motion 599, FiU 1985/86:30 (s) (Lennart Pettersson och Bo Finnkvist).

⁸⁵ Prot. 1985/86:141, anf215. Iris Mårtensson. (s).

⁸⁶ Prot. 1986/87:84, anf.28 (s), s73. (Finansdebatt, Bo Södersten.)

det skulle försvinna med en avreglering. Därför skulle regleringen vara kvar, lite självständighet var bättre än ingen alls, utvecklingen måste bromsas.⁸⁷

3.1.3 Internationaliseringen

De borgerliga påpekade att andra länder tog bort regleringar på valutaområdet.⁸⁸ De ansåg det också vara naturligt att knyta an till de internationaliseringstendenser som fanns i Europa på de finansiella marknaderna. Speciellt skulle ett samarbete för att knyta an till EMS (European Monetary System), ge Sverige stabilare valutarelationer med våra handelspartners.⁸⁹

Också socialdemokraterna menade att Sverige måste anpassa sig till omvärlden. Om övriga länder i världen tillät direktinvesteringar skulle det bli nationella välfärdsförluster om inte svenska företag tilläts investera utomlands.⁹⁰ Hållningen från finansministerns sida var att de hot som fanns bäst kunde avhjälpas med ett internationellt ekonomiskt samarbete. Förbättringar borde därför genomföras i det internationella valutasystemets funktionssätt.⁹¹ Då den penningpolitiska karaktären ändrats, fanns det inte heller något behov av en valutareglering.⁹²

Vad beträffar vänsterpartiets och miljöpartiets resonemang kring internationaliseringen utmärkte sig framför allt vänsterpartiet. De menade att den ökade internationalisering som en valutaliberalisering innebar var negativt för Sverige, eftersom det skulle medföra ett beroende. Istället borde Sverige göra den existerande valutaregleringen mer restriktiv så att en självständig ekonomisk politik skulle kunna föras. Självständighet ansågs nödvändigt för att kunna upprätthålla mål som full sysselsättning.⁹³

3.1.4 EG-argumentet

De borgerliga ansåg att vi måste slå vakt om behovet av våra handelspartners i Europa. Med tanke på vår stora handel med övriga Europeiska länder skulle en avreglering vara klok. De ansåg att vi i Sverige inte kunde räkna med att få fortsatt tullfrihet för varor om vi fortsatte att skydda vår kapitalmarknad.⁹⁴ För att kunna konkurrera med USA och Japan borde Sverige göra gemensam sak med de europeiska börserna, vilket endast

---

⁸⁷ Prot. 1988/89:121.

⁸⁸ Prot.1985/86:141, anf.209 (fp)

⁸⁹ FiU1986/87:27, s12 i mot. av (m)

⁹⁰ Mot.1985/86:599 (s).

⁹¹ Prop. 1985/86.150, bil.1, s8.

⁹² Öppna marknadsoperatitoner har införts, dvs försäljning och köp av statspapper på marknaden.

⁹³ Mot. Fi603.

⁹⁴ Prot. 1986/87:132, s98, (m).

skulle gå med en avreglering.⁹⁵ Med ett bibehållet regelverk skulle Sverige hamna utanför samarbetet att förenkla kapitalrörelser mellan medlemsländerna.⁹⁶ Kraven från EG om frihet för de fyra områdena varor, tjänster, arbete och kapital måste besvaras positivt enligt de borgerliga.⁹⁷

I proposition 1987/88:134 kom EG- och internationaliseringsargumenten fram. Feldt betonade vikten av att Sverige skulle delta i det västeuropeiska samarbetet för liberalisering av kapitalrörelser. Enligt finansministern var samarbete över gränserna och ett bekämpande av inflationen de enda realistiska alternativen för att kunna upprätthålla målet full sysselsättning.⁹⁸ Propositionen betonade att möjligheten att avveckla valutaregleringen förstärktes av att Sveriges ekonomi befann sig i ett bättre skick än den hade gjort sedan mer än ett decennium.⁹⁹

Vänsterpartiet och miljöpartiet påpekade att EG-länderna hade inre svårigheter med hög arbetslöshet och överproduktion. Det skulle därför vara dumt att öka vårt beroende av dessa länder, vilket de ansåg att vi skulle göra om vi släppte valutaregleringen. Det vore p.g.a. detta mer logiskt att knyta vår ekonomi till länder utanför EG-området, mångsidighet minskar sårbarheten.¹⁰⁰

3.2 Partiernas ställningstaganden

Att döma av det offentliga trycket tycks inte valutaavregleringsfrågan klassas som en ideologisk fråga av socialdemokraterna. Den sågs snarare som en teknisk fråga. Regleringen klarade inte av det den var till för att klara, nämligen att kontrollera kapitalet. Det var framför allt regleringens förlorade effekt som socialdemokraterna betonade. Ineffektivitetsargumentet ser vi också från borgerligt håll, men deras motiv var ett annat. För moderaterna var det "stötande för rättskänslan", att pengar kunde användas till konsumtion, men inte investeringar genom köp av värdepapper eller genom att sätta in dem på en bank.¹⁰¹ Tanken från deras sida var rätt och slätt att marknadskrafterna borde släppas lösa. Socialdemokraternas officiella linje däremot, var att få till stånd en effektivare kontrolleringspolitik, vilket endast (enligt dem) kunde ske med internationell hjälp. Det fanns inte heller någon stor intern opposition.¹⁰² Jämfört med de borgerliga, kom vänsterpartiet och miljöpartiet med motsatta argument.

---

⁹⁵ Prot. 1986/87:132, s98, (m).

⁹⁶ FiU 1987/88:27, s7, reservation (m), (fp), (c).

⁹⁷ Prot. 1987/88:122, anf. 150 (fp).

⁹⁸ Prop. 1987/88:134, kap.4.1.

⁹⁹ Anf. 16 Prot. 1987/88:137.

¹⁰⁰ Reservation 25 till 1988/89:FiU20 (v), (mp).

¹⁰¹ Se tex Prot. 1989/90:137, s156.

¹⁰² Egentligen bara Lennart Pettersson som var emot.

Bland finansminister Feldts argument märker vi att han framförde åsikter i enlighet i partiernas, remissinstansernas och experternas ställningstaganden. Det var framför allt att regleringen inte längre fyllde sitt syfte som betonades. I slutet av 1980-talet togs argumenten om internationalisering och EG upp. Feldts ståndpunkter kan dock inte, i det här fallet, liknas vid de borgerligas. Feldt betonade vikten av att hitta alternativa metoder för samma mål. Internationalisering var möjligheten till samarbete, i ett kontrollhänseende. De borgerligas betoning, i en avveckling, låg snarare på öppna och fria marknader för att kapitalet ska vara fritt från kontroll. För de borgerliga betydde internationalisering ökad frihet för individen.

När proposition 1988/89:142 (dvs den om fortsatt valutareglering, mm) kom hade Feldt avgått som finansminister. Föredragande var istället Odd Engström (s). Engström spann vidare på Feldts linje om att en avveckling till fullo borde komma till stånd (dvs hårda kärnan bort), en reglering skulle endast vara möjlig i beredskapssyfte. De negativa argument som fördes fram av enskilda socialdemokratiska ledamöter tycks inte ha haft något djupare stöd. Någon stor oenighet i frågan kan knappast ha funnits.

3.3 Remissinstanserna

I liberaliseringsprocessen gick förslag från finansdepartementet genomgående till olika remissinstanser, från valutakommitténs slutbetänkande till det slutliga beslutet 1989.¹⁰³ Som sammanfattning av valutakommitténs slutbetänkande kan sägas, att en avreglering var önskvärd, men att den borde ske successivt. Det som orsakade oenigheter var snarare "när" Sveriges ekonomi kunde anses mogen för en avveckling. Som svar på detta betänkande märks en positiv anda hos de olika remissinstanserna. Däremot ville en del (t.ex. Sveriges Industriförbund) få till stånd en snabb avveckling, medan andra (t.ex. Fullmäktige riksgäldskontoret) föredrog delmål som riktlinje. Det är också ett svar som upprepas vid senare tillfälle. Det är ingen som direkt byter ståndpunkt under åren.

Remissinstanserna kan delas in i grupper så till vida att det fanns representation både från breda instanser och sådana knutna till kreditmarknaden, vilka kunde tänkas bli berörda av en avveckling. Dvs arbetstagarorganisationer, bankorganisationer, industriförbund, m fl yttrade sig. Vid förslaget 1989 var det upp emot 40 stycken instanser som yttrade sig i frågan.

I FiU, liksom i riksbanksfullmäktige, ville man i stort följa kommitténs förslag, den försiktiga vägen. En minoritet reserverade sig dock och ansåg att liberaliseringen borde ske skyndsamt. Också en majoritet i riksgäldskontoret följde den föreslagna vägen, dvs biföll.

---

¹⁰³ SOU 1985:52.

De "näringslivsinriktade instanserna" som är knutna till kreditmarknaden som till exempel industriförbundet och bankföreningarna var intresserade av ett snabbt avvecklande.¹⁰⁴ Dessa ståndpunkter upprepades i senare remissyttranden.¹⁰⁵ Sveriges Industriförbund ville inte förlänga valutaregleringen då de ansåg att den kärna som återstod var "ett otjänligt instrument för valutapolitiken". I remissyttrandena till riksbankens skrivelse angående proposition 1988/89:142 om förlängning av valutaregleringen var tonen bland dessa instanser genomgående positiv till en fortsatt avreglering också av hårda kärnan. Några ville skynda på avvecklingen.

Den enda remissinstans som yttrade sig klart negativt till en avreglering var LO. I början av liberaliseringsprocessen hävdade LO, att en avreglering inte var förenligt med dess syn på hur den ekonomiska politiken borde utformas.¹⁰⁶ LO ansåg att den nationella förmågan att styra den ekonomiska politiken skulle undergrävas vid en avreglering. Den svenska räntenivån skulle också påverkas negativt.¹⁰⁷ Inte heller EG-anpassning var ett bra motiv, eftersom Sverige borde anpassa sig till OECDs strävanden och inte begränsa sig till EG. Senare delades principen att avreglera också av LO, sysselsättningen måste dock ges högsta prioritet.¹⁰⁸ Vid förslaget om att avveckla "hårda kärnan" var LO fortfarande kritiskt. LO stod fast vid den åsikt som angavs 1986, att ansvaret för den ekonomiska politiken inte kan delas utan måste ligga helt på regeringen.¹⁰⁹

Vid förslag om att upphäva valutaregleringen¹¹⁰ ansåg Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) att det fortfarande var för tidigt att helt avveckla valutaregleringen. Enligt TCO var Sveriges utlandsskuld alltför stor för detta och skulle utgöra ett hot mot målet att uppnå full sysselsättning.

3.4 Remissinstansernas ställningstaganden

De synpunkter som fördes fram i remissinstansernas yttranden var i princip desamma som argumenten i partidebatten, propositioner och FiU. Framför allt gäller det de argument som i kategoriseringsschemat skulle ha hamnat under den "ekonomiska politiken" och "regleringens effekt". Egentligen berörde ingen instans (förutom LO) internationaliseringen eller EG. De flesta remissinstanser går alltså "på socialdemokraternas linje", framför allt de instanser som är politiskt tillsatta som riksgäldskontoret och riksbanksfullmäktige, en minoritet inom desamma går på de

---

¹⁰⁴ Detta i svar till riksbankens skrivelse angående prop. 1986/87:123 om fortsatt avveckling av valutaregleringen.

¹⁰⁵ Prop. 1987/88:134, s5.

¹⁰⁶ Angående prop. 1986/87:123.

¹⁰⁷ Prop. 1987/88:134, s5.

¹⁰⁸ Prop. 1988/89:142 bil.3, s41 f.

¹⁰⁹ I remissyttrandena till riksbankens skrivelse angående proposition 1988/89:142.

¹¹⁰ Prop.1989/90:135, s16.

"borgerligas linje" och vill avreglera snabbare. LO och TCO, dvs arbetstagarorganisationerna ligger till vänster om socialdemokraterna i den här frågan. Ideologiskt är det också skäl att tro att en organisation som industriförbundet står till höger på vänster-högerskalan, medan LO står mer till vänster, som representant för arbetarna. Det ter sig därför naturligt att industriförbundet önskar en snabb och målmedveten avveckling medan arbetstagarorganisationerna är mer skeptiska.

3.5 Den fria debatten

När det gäller den fria debatten vill jag påpeka att det försiggick en debatt kring *problematiken* runt en liberalisering av valutamarknaden. Däremot fanns det ingen stor debatt från den breda allmänheten, vare sig *för* eller *mot* en avreglering. Detta avsnitt speglar inte hela debatten, utan det är endast artiklar i Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift som följts under åren 1985 till 1988. Detta är naturligtvis en begränsning i vad som kan antas spegla samhället. Tidskriften är en knuten till en bank och även om det är fritt att uttala sig i den och att ta del av dess innehåll, får vi anta att kretsen är begränsad. Trots det har artiklarna ett värde då vi får inblick i hur ett antal personer insatta i ekonomiska frågor resonerat i valutaavregleringsfrågan.

Framför allt var det alltså personer insatta i ekonomiska frågor, som tog till orda i olika insändare. I Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift var det möjligt att följa olika ståndpunkter under hela den tid som liberaliseringspolitiken var på tal. De flesta inlägg var positiva till en liberalisering av valutamarknaden. Precis som tidigare kan vi återknyta till de argument som kom fram i diskussionen kring partiernas inställning. Dvs, den ekonomiska politiken, med andra länders erfarenhet inbegripet, att regleringen inte längre fyllde sitt syfte, internationaliseringen men egentligen inga EG-argument här.

3.5.1 Den ekonomiska politiken

Erik Åsbrink och Lars Heikensten, statssekreterare respektive departementsråd på finansdepartementet, påpekade att den svenska ekonomin hade börjat tappa marknadsandelar och att Sverige därför behövde skapa balans i ekonomin. Bäst sättet skulle vara genom en medellång ekonomisk-politisk strategi, med sikte på att öka konkurrenskraften i industrisektorn.¹¹¹

Peter Wallenberg, en ledande bankman, kommenterade valutaregleringens effekter på näringslivet. Valutaregleringen ansågs försvåra för näringslivet genom att internationella förbindelser och därmed företagens utveckling hämmades.

---

¹¹¹ Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift nr1/1986.

Valutareglering och anslutning till en frihandelsprincip ansågs inte höra ihop. Det skulle skada Sveriges trovärdighet, ur handelspolitisk synpunkt, att vara så protektionistisk vad gäller kapitalrörelser över gränserna. Att en avreglering skulle leda till ett stort kapitalutflöde ansågs vara överdrivet. Resultatet kunde istället mycket väl bli ett nettoinflöde av privat kapital.¹¹²

I en annan artikel¹¹³ diskuterade Lars Calmfors¹¹⁴ utifrån Valutakommitténs slutbetänkande. Calmfors ville avveckla valutaregleringen, och menade att regleringstänkandet härstammar från det Keynesianska synsättet, där självständighet är en självklarhet. Ju fler möjligheter att "skydda sig" desto bättre. Calmfors ansåg det bättre att försöka skapa normer utifrån vilka den kortsiktiga handlingsfriheten inskränks. Det var, enligt Calmfors, sannolikt att fria kapitalrörelser var tillväxtbefrämjande då landets möjligheter att föra en mer restriktiv penningpolitik än utlandet minskade. Valutaregleringens effektivitet var så låg att det inte ens var motiverat att ha den kvar, ens om penningpolitisk autonomi eftersträvades.

3.5.2 Regleringens effekt

Nationalekonomen Magnus Henrekson skrev i en artikel om hur det gick att komma förbi den svenska valutaregleringen genom att handla på termin¹¹⁵. Det var därför inkonsekvent att förbjuda direkta placeringar i svenska värdepapper. De slutsatser Henrekson drog var att ett kvarhållande av valutaregleringen skulle påverka Sverige negativt genom att trovärdigheten skulle minska i våra växelkursåtaganden. Spekulationsrisken skulle inte heller gå att undkomma genom ett behållande av regleringen, då det lika lätt kunde åstadkommas genom terminshandel.¹¹⁶

I ett senare skede kommenterade Peter Wallenberg¹¹⁷ att avvecklingen av valutaregleringen borde fullföljas snabbt och målmedvetet. Ett avskaffande av valutaregleringen skulle stärka förtroendet för Sverige och för svensk ekonomi, såväl stabiliseringspolitiskt som handelspolitiskt. Regleringen hade överlevt sig själv. Ett behållande av hårda kärnan kunde inte förhindra kortsiktiga kapitalflöden. Det var bättre att försöka lösa problem genom ett internationellt samarbete än att föra en protektionistisk politik.

---

¹¹² Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift nr3/1985.

¹¹³ Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift nr4/1985.

¹¹⁴ Lars Calmfors var då docent vid institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet, 1978-80 var han expert i Valutakommittén.

¹¹⁵ Handla på termin; en "vara" köps till ett pris som bestäms vid avtalets ingående men varan levereras vid en fastställd tidpunkt i framtiden. Motsats till avista där både betalning och leverans sker omgående.

¹¹⁶ Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift nr4/1987.

¹¹⁷ Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift nr2/1988.

En person som var kritisk visavi avregleringen var riksbanksdirektören Thomas Franzén. Franzéns budskap var att valutaregleringen visst gav en viss penningpolitisk autonomi och att det därför inte var inkonsekvent att ha den kvar. Franzén ansåg att Henreksons resonemang att kringgå regleringen bl a genom att handla på termin (se ovan) var överdrivet. Henrekson förutsatte perfekta substitut¹¹⁸ i sitt resonemang, och därför var hans exempel inte realistiska. Henreksons motiv bakom en avveckling av valutamarknaden höll därför inte, ansåg Franzén. Valutaregleringen utgjorde ett stöd för den svenska penningpolitiken, genom att hålla den stram, kunde efterfrågenivån och kostnadsutvecklingen dämpas.¹¹⁹

3.5.3 Internationaliseringen

I kvartalskrift nr 3/1985 drog ekonomiprofessor Niels Thygesen paralleller till den danska valutaavregleringen. Danmark liksom Sverige hade stora underskott i bytesbalansen. För att skapa trovärdighet för fast växelkurs beslöt Danmark att liberalisera valutamarknaden. Resultatet blev betydligt bättre anpassning till den internationella räntenivån. Nackdelen var minskad autonomi och oro för stora kapitalutflöden. Enligt Thygesen hade dock erfarenheterna varit övervägande positiva. Thygesen argumenterade också för att en mer internationaliserad ekonomi har lättare att föra en stabil politik.

3.6 Kommentar till den fria debatten

De flesta inläggen var som vi sett positiva till en avveckling. Franzéns inlägg var det enda som var kritiskt. Här är det nog viktigt att vara medveten om att artiklarna var införda i en banktidning, och att bankerna var positivt inställda till en liberalisering av valutamarknaden. Jämför t ex bankföreningarnas remissutlåtanden.

3.7 Skedde något ideologiskt skifte?

Den politik som kom att föras på 1980-talet skulle alltså, enligt kritiken, vara av annan ideologisk karaktär än den som förts tidigare. Omsvängningen stod Feldt och ekonomiska experter för, med en icke socialdemokratisk attityd.

I "Så föll den svenska modellen" står det skrivet om Bo Söderstens, så som en "sann socialdemokrat", negativa inställning till avregleringen.¹²⁰ Hur uppfattar då

---

¹¹⁸ Det finns inte bara *en* ränta i varje land (min kursivering).

¹¹⁹ Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift nr2/1988.

¹²⁰ Elmbrant, tex, s169.

Södersten socialdemokratin och dess förhållningssätt i liberaliseringsfrågan? Enligt *Bo Södersten* fanns det ingen oenighet i valutaavregleringsfrågan, som det borde förväntas om omläggningen av politiken inte var strikt socialdemokratiskt. På frågan om sina negativa debattinlägg svarar Södersten "Jag var ju talesman för FiU och för regeringen, då får man inse vilken roll man spelar. Jag fick ju försvara regeringens linje i kammaren. Jag fick använda de argument som var så goda jag kunde."¹²¹

Vad Södersten menar, och som också bekräftas i andra intervjuer, är att frågan var så känslig att det var viktigt att som talesman försvara exakt det som var regeringens linje.¹²² På frågor som dyker upp i kammaren om, "hur långt man tänker gå", går det inte att tala om eventuella planer, utan i stället säga här står vi nu, och det är så långt vi tänker sträcka oss.

Olle Göransson säger i intervjun, att det alltid funnits två linjer inom socialdemokratin. Den första linjen, internationaliseringslinjen, var inte så stor när avregleringsvågen kom. Istället var det den linje som ville styra utvecklingen med regleringar som var övergripande då. Något ideologiskt skifte har inte skett, utan de två linjerna inom partiet har bytt plats. De som var inne på internationaliseringsspåret fick ta sitt ansvar och förklara för de andra vad som var nödvändigt. Detta är dock ett argument som, i mitt tycke, talar för att det skett ett ideologiskt skifte. Eftersom en viss syn fått överhanden över en annan som tidigare var förhärskande, har åsikterna förändrats eller anpassat sig. Man kan alltså resonera kring huruvida denna "övergång" är ett ideologiskt skifte eller inte. Beviset för att ett skifte ägt rum skulle vara att en ny linje fått majoritet. Och ja, om det var fråga om en "ny" linje är jag böjd att hålla med. Dvs om det var fråga om nya ideologiska argument som kom fram i och med den här frågan. Men även om det i det här fallet inte var fråga om en "ny" linje utan ett sätt att resonera som redan var en del av det socialdemokratiska tänkandet, kan man trots det säga att i termer av "linjer", talar det för att ett skifte ägt rum.

Men socialdemokraternas tveksamhet i den här frågan gällde snarast en oro om hur sysselsättningen skulle påverkas.¹²³ Enligt intervjuerna var det bara en som var negativt inställd, Lennart Pettersson. I det här fallet skulle jag vilja säga, att det inom socialdemokratin snarast är fråga om två ekonomiska skolor än två ideologiska aspekter. Pettersson poängterar sysselsättningen. Det gör Feldt också i finansdepartementets propositioner, och det gör även FiU i sina betänkanden. Idealen är full sysselsättning och välfärd. Viljan att kontrollera kapitalet är också gemensamt, frågan är om det sker bäst genom bibehållande av regleringar eller genom ett internationellt samarbete. Det som kan påpekas bland socialdemokraternas argumenten för en avreglering är att regleringen har urholkats. Detta är också ett argument vi möter

---

¹²¹ Intervju Södersten.

¹²² Känslig för att inte sätta igång valutaspekulation.

¹²³ Argumentet kommer från Lennart Pettersson och Bo Finnkvist i (s).

från borgerligt håll. Jag vill inte kalla det ett ideologiskt argument utan ett tekniskt, en hänvisning till ett objektiva faktum att valutaregleringen inte längre fyller sin funktion.

Vad vi ser här är, enligt min mening, en mål-medel diskussion. Ingen socialdemokrat har i den här analysen antytt annat än att de socialdemokratiska målen står fast, dvs välfärd för alla, inbegripet full sysselsättning. De socialdemokratiska åsikterna har sedan gått isär vad beträffar medlen att bäst uppnå dessa mål. Somliga, som Lennart Pettersson, ville bibehålla de kända ursprungliga medlen, regleringar. Andra, och en tilltagande majoritet, började omvärdera och tro att den nödvändiga kontrollen av kapital bäst uppnåddes genom ett internationellt samarbete. De gamla metoderna gav alltför många bieffekter.

Det som jag definierar som "ideologiska argument" däremot kommer främst från moderata samlingspartiet, vänstern och miljöpartiet. Moderaterna är för frihet för marknadskrafterna. Vänstern däremot vill minska Sveriges beroende av omvärlden, vilket alltså skulle innebära ett avståndstagande från internationella kontakter. Miljöpartiet vill ha kvar regleringen för att värna om miljön. Det jag definierar som "tekniska argument" är att syftet, tyglade av marknadskrafterna, inte uppfylls. Det som enligt min mening är ideologiskt i debatten är huruvida dessa marknadskrafter ska vara fria eller inte. Det är uppenbart att socialdemokraternas argument inte är ideologiska på samma sätt som moderaternas, vänsterns och miljöpartiets.

Också *Jan Bergqvist* betonar i intervjun att målen inom socialdemokratin står fast, men eftersom man ständigt måste anpassa sig till världen får man byta metoder. I den här frågan insåg man att man inte kan stå på 1939 års grund. Det är en enorm ideologisk skillnad mellan moderaterna och socialdemokraterna. Moderaterna menar att de folkvalda inte ska lägga sig i, medan socialdemokraterna anser att det internationella kapitalet ska kontrolleras av politikerna, fast nu på internationell basis istället för nationell. Bergqvist tycker alltså inte att socialdemokraterna gett upp den svenska modellen¹²⁴.

Ett parti som däremot hävdade att den svenska modellen hotades om valutaregleringen togs bort var Miljöpartiet. Den "nya" socialdemokratiska politik som fördes var enligt miljöpartiet moderat. Miljöpartiets Carl Fricks påstående "I all tysthet pågår ett systemskifte utan like"¹²⁵ replikeras också av en annan socialdemokratisk ledamot, Arne Kjörnsberg, som påstår att socialdemokraterna inte har några som helst planer på att överge den svenska modellen. Däremot är det nödvändigt att, under det att tiden går, anpassa modellen. Modellen är inte stereotyp, utan måste förändras allteftersom verkligheten förändras. Det är det som händer nu. Och som Kjörnsberg tillägger: "Jag tror inte att Anne Wibble vill köpa vare sig den ursprungliga eller den

---

¹²⁴ Intervju Bergqvist.

¹²⁵ Prot. 1989/90:137, s161. (Uttalande av Carl Frick.)

förändrade."¹²⁶ Arne Kjörnsberg undrade också i en annan debatt, vad det fanns för anledning för moderaterna att klaga på den politik som fördes, om den var av det slag som de själva skulle fört.

Även socialdemokraten *Arne Gadd* argumenterar mot vänsterpartiets representant *Hans Petersson* i Hallstahammar, som ansåg att mycket av den socialdemokratiska politiken fördes på kapitalets villkor. Gadd anförde emellertid att om politiken nu fördes i enlighet med kapitalets villkor, varför skulle då exempelvis moderaternas *Lars Tobisson* vara missnöjd med politiken?¹²⁷

Jag vill hävda att om man ser avskaffande av regleringar i sig som en moderat politik så kan den nya politiken ses som ett ideologiskt skifte. Om man däremot ser avvecklingen som en följd av att regleringen inte fungerade som instrument, har inte något ideologiskt skifte ägt rum. Med nya medel skulle målen lättare kunna nås. Och målen var desamma som tidigare.

Arne Gadd menar också, vid tal om ideologiskt skifte, att det inte går att förneka, att det finns en marknad. Regleringar plockades bort för att de gav "avarter", man var tvungen att söka sig andra medel. Det var emellertid ingen förändring i politiken i sig.¹²⁸

LOs ekonomer var som vi såg i remissyttrandena, och i intervju med *Edin*, negativt inställda. Liberalisering stämde inte med deras uppfattning om hur ekonomisk politik bör utformas. Det tycks mig som om LO såg till den fördröjning regleringen gav upphov till, medan ledningen i det socialdemokratiska partiet, och "experterna", såg på den skada regleringen åstadkom. Däremot mötte aldrig *PO Edin* den typen av argumentation, att avreglera skulle vara osocialdemokratiskt. Regleringar är i sig inget socialdemokratiskt, det är något man tar till för att uppnå ett eller annat mål. Under 1980-talet drogs väljarna högerut, partiet måste vara följsamt mot opinionsförändringar. Tidsandan påverkar tänkandet. Det går inte att säga att en kanslihushöger styrde, "det är en våldsam skillnad mellan *Erik Åsbrinks* politiska synsätt och värderingar å ena sidan och den borgerliga synen å den andra".¹²⁹

Vad beträffar *Feldts* argument vill jag återigen framhålla att i fråga om huruvida socialdemokraterna givit upp sina ideal i och med avregleringen så kan jag inte sälla mig till den uppfattningen att de hade det. Idealet var välfärd för gemene man och i det inbegreps hög sysselsättning. Reglering var ett medel för att uppnå detsamma, men medlet ansågs inte längre fungera, varför det var dags att avveckla och hitta nya lösningar.

---

¹²⁶ Prot. 1989/90: 137, anf.115, s165.

¹²⁷ Prot. 1987/88:137, anf.5 (s).

¹²⁸ Intervju Gadd.

¹²⁹ Intervju Edin.

Det finns som vi ser motsättningar i resonemangen. Tittar vi på socialdemokratien under 1980-talet, så talar det för att ett ideologiskt skifte ägt rum vad det gäller den politik som utformats. Tittar vi på argumenten bakom förändringen av politiken just i valutaavregleringsfrågan, ser vi dem i termer av mål-medel. Beslutet var av teknisk karaktär. Det var inte fråga om att släppa fria marknadskrafterna utan det var fråga om att hitta ett effektivare sätt att fortfarande hålla dem tyglade. Kanske är det Bo Söderstens uppfattning som är den korrekta. Södersten menar att det här inte var en fråga av ideologisk karaktär, utan den *har gjorts* ideologisk på senare tid, som ett svar på synen på 1990-talets kris. Under 1980-talet däremot fanns det ingen oenighet i valutaavregleringsfrågan.

4. DEN INTERNA BESLUTSPROCESSEN

4.1 En normal beslutsprocess

Beslut av lagstiftningskaraktär fattas av riksdagen. Departementen bereder ärendena åt exekutiven, och riksdagens utskott granskar regeringens förslag. I och med att utskotten tagit ställning sker egentligen inga ytterligare överväganden, utan beslutet är så gott som fattat. Normalt arbetar utskotten bakom stängda dörrar. Till stor utsträckning måste utskotten lita till den beredning som regeringen gör innan förslaget går till riksdagen.¹³⁰

Beträffande riksdagens inflytande kan det sägas, att regeringen inte kan driva igenom sina förslag utan riksdagens hörande. Riksdagen står överst i en hierarkisk ordning och är därmed högsta beslutande organ i lagstiftningsärenden. I praktiken utformas dock mycket av politiken av regeringen, eftersom den bereder ärenden och lägger fram förslagen.¹³¹

Hur ser då partiets insyn och eventuella inflytande över politiken ut? Jo, partierna har regelbundna möten med sina respektive riksdagsgrupper för att redovisa, diskutera och besluta om partiets ställningstaganden till olika förslag. Partiernas ställningstaganden utgår från den grupp i partiet som berörs av frågan, dvs i dess utskottsgrupp. Det är där diskussionen förs i riksdagsfrågor. Partiets folk i utskottsgruppen blir specialister, vilket ibland kan innebära att ledamöterna inom utskottsgruppen har mycket gemensamt trots olika partibeteckningar, kanske till och med mer än med egna partivänner i andra utskott.¹³² Ledamöterna får i hög grad lita till det berörda utskottets bedömning. Om det är fråga om politiskt viktiga frågor, formuleras partiets linje av partiledningen.¹³³

Partiets kontroll av regeringen utövas av riksdagen (på riksplanet). Regeringen förankrar vanligtvis förslaget i riksdagsgruppen i förväg. Ofta kontaktas också utskottsgrupperna direkt av regeringen (berört departement).¹³⁴ Utskottet skaffar sig ytterligare information om de anser sig behöva det. I det här skedet behandlas också inkomna motioner. Ett betänkande redovisar utskottets ställningstagande, här finns även eventuella reservationer med. Utskottets svar diskuteras sedan i riksdagen varefter beslut fattas.¹³⁵

Om vi följer valutaavregleringsärendet kan vi se att det faktiskt följer det normala mönstret. Regeringen kom med ett förslag som granskades av FiU.

---

¹³⁰ Larsson, kap 4.

¹³¹ Larsson, s181.

¹³² Larsson, s272 f.

¹³³ Larsson, kap 4.

¹³⁴ Larsson, s274.

¹³⁵ Larsson, s398 f.

Riksdagsgruppen blev informerad innan ärendet togs upp för beslut i riksdagen. Avregleringsbeslutet passar alltså in i mönstret.

4.2 Kritiken

Vi har tidigare, i argumentationen, kunnat följa den debatt som fördes fram, för och emot en liberalisering av valutamarknaden. Detta för att svara på frågan om en avreglering var önskvärd eller inte. Vad vi däremot inte vet något om är en annan form av kritik; nämligen hur det såg ut inom det socialdemokratiska partiet. Socialdemokraterna var i regeringsställning under den här processen. Hur det såg ut under ytan? Detta var en lagstiftningsfråga, riksdagen fattade beslutet och politiken röstades igenom. Var alla överens eller tvingades ledamöterna att ställa upp på en politik de ogillade? Forsiggick det något bakom kulisserna som vi inte är medvetna om?

De socialdemokratiska förespråkarna av valutaavregleringen anklagas för att inte ha förankrat beslutet i partiet. 1980-talets politiska utveckling skulle ha berott på elitism och ekonomism. Finansdepartementet och riksbanksledningen skulle ha skyndat på en process för att säkra dess genomförande. Sveriges kritiska läge var kanske i verkligheten inte så kritiskt.¹³⁶

Ett bevis för en oriktig hantering, är att socialdemokraternas sätt att bekämpa problemen förändrades. Regleringar ansågs ineffektiva och skulle plockas bort. Det ger upphov till funderingar att på en så pass kort tid ändra ekonomisk-politisk strategi. För att kunna få reda på om det finns fog i vad kritiken säger om att det inte skulle gått rätt och riktigt till i den interna beslutsprocessen i partiet söker jag främst svar i intervjuerna.

4.3 Det offentliga materialet

I en av "sina" propositioner säger Feldt att den fortsatta avregleringen bör skötas av riksbanken, förutsatt att riksdagen ansluter sig till den uppfattningen.¹³⁷ Detta kan ses som ett bevis på att riksdagsgruppen var informerad och konsulterad. För att få igenom propositionen måste riksdagen ansluta sig till den. Det fanns också en majoritet av socialdemokrater i riksbanksfullmäktige (och i FiU) och det är inte troligt att de skulle stödja en politik som de ogillade. Riksbankschefen kan heller inte ensam genomföra

---

¹³⁶ Elmbrant, s176. Ehrenberg, i ETC.

¹³⁷ Prop1988/89:100,bil. 1. s24.

något som riksbanksfullmäktige är emot, även om han är stark i förhållande till fullmäktige och har, internationellt sett, en relativt stark ställning.¹³⁸

I artiklarna ser vi att en debatt *har* förts i frågan under hela den tidsperiod som liberaliseringsprocessen fortgått. Vi fick se det ur "experternas" perspektiv, de som Elmbrant anser vara liberalinspirerade. Som alla intervjuobjekten påpekat, direkt eller indirekt, sågs inte detta som en stor fråga och dessutom mycket teknisk. Att sätta sig in i vad en avreglering skulle innebära för en icke ekonomiskt kunnig skulle ta lång tid. De enda ekonomiska experter som under den aktuella tidsperioden var emot en avreglering (och som faktiskt såg det som en stor fråga) var LO-ekonomerna. Det vi ska undersöka här är om beslutsprocessen var korrekt, givet "den normala processen". Det är inte fråga om huruvida det är fel, demokratiskt oriktigt, att låta experterna orda och komma fram till en lösning i en komplicerad ekonomisk teknisk fråga.

I en av FiUs skrivelser står det att utskottet anser, att det både är möjligt och önskvärt att avvecklingen av valutaregleringen fullföljs.¹³⁹ Finansutskottets resonemang var detsamma som Feldts. Inte i någon skrift uttalar sig FiU negativt mot politiken att avveckla valutaregleringen. Inte heller i remissinstansernas yttranden har vi sett något som pekar på att de socialdemokrater som satt med i grupperna skulle ha en avvikande mening från den officiella partilinjén.

Någon större oenighet tycktes sålunda inte råda. Men vad som försiggick internt kan det offentliga trycket inte säga mycket om. Arne Gadd menar att socialdemokraterna är kända för att hålla ihop, vara ett stenansikte utåt. När ett beslut är fattat så är det fattat, och alla håller sig till det.¹⁴⁰ Det är genom intervjuerna jag söker svaren ifall den officiella linjen är den korrekta. Stämmer verkligheten med den uppfattning vi fått i det offentliga materialet?

4.4 Intervjusvar

Det jag har försökt utröna är om de instanser som skulle ha information också fick det, om de hade tillräckligt med tid att utreda förslaget, och om det fanns motstånd mot en avreglering. Vilka instanser kan det vara av intresse att undersöka? Riksdagsgruppen är given. Därtill är det intressant att veta hur det såg ut i FiU, partistyrelsen och verkställande utskottet, samt att få veta vad som sades i riksbanksfullmäktige.

---

¹³⁸ Wihlborg, s242.

¹³⁹ 1988/89FiU20, s49.

¹⁴⁰ Intervju Gadd.

4.4.1 Om information

Vad beträffar information tycks den normala beslutsprocessen ha följts. De socialdemokratiska ledamöterna i FiU kontaktades liksom den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Alla tycks också vara överens om att frågan utformades på en hög nivå, men också att det var fullt normalt.

Kjell-Olof Feldt menar att det inte var några som helst problem att få riksdagen med sig i valutaavregleringsfrågan, eftersom de borgerliga helt klart var för en avreglering. Frågan var snarare hur den socialdemokratiska riksdagsgruppen skulle ta förslaget, valutaregleringen hade trots allt försvarats av partiet ganska länge. Feldt "minns inga datum", men han kontaktade först de socialdemokratiska ledamöterna i FiU. Feldt hävdar, att de hade föredragningar för gruppens ledamöter, om hur valutaregleringen fungerade idag, för att göra klart för dem vad det handlade om när bestämmelserna slopades. Detta bekräftas också av *Arne Gadd*. Enligt Gadd hade FiUs ledamöter ett antal sittningar per termin på finansdepartementet med Feldt.

Feldt sticker inte under stol med att frågan utformades i finansdepartementet. Men för att förslaget skulle kunna bli verklighet, måste regeringen och en riksdagsmajoritet ställa sig bakom. Det fanns inget riksbanken kunde göra själv, allt var öppet, det var alltså inte så att beslutet smögs på. Också enligt *Gadd* var Feldt och Dennis de pådrivande i frågan. Gadd menar att det var naturligt att analysen gjordes av finansdepartementet i sådana här situationer. På FiU var alla väl införstådda med resonemangen. Det som måste hållas hemligt kan inte spridas i större kretsar. Öppen debatt i sådana här frågor fungerar inte, det måste istället vara ett förtroende mellan regeringskretsen och parlamentet.

Bo Södersten håller med om att frågan avgjordes i finansdepartementet, det var brukligt vid sådana här situationer. Södersten anser också att det inte var huruvida en valutareglering bör finnas eller inte, som var den stora frågan, utan snarare den om kapitalrörelserna. Det hela hade diskuterats om och om igen, det var ett mekaniskt försvar från den socialdemokratiska sidan.

Enligt *Olle Göransson* hade Feldt föredragning för riksdagsgruppen om tilläggspropositionen, Dennis var också med. Det har Göransson dokumenterat. Detta var Bengt Dennis ansvarsområde och han var alltid beredd att i alla sammanhang ställa upp och förklara. Men Göransson menar att det inte var någon som frågade, varken i partiet, eller ute i landet. Detta stämmer bra överens med vad *Feldt* hävdar nämligen att man i partiledningen och på innerplan, i kretsen LO-ledningen och verkställande utskottet, hade regelbundna överläggningar kring viktigare politiska frågor, men att det inte var där avgörandet skedde. Feldt hade också diskussioner med PO Edin om hur regleringen hindrade valutainflöden men inte valutaoutflöden. Feldt hävdar att det var verkligheten som trängde sig på, det var inte någon förändrad syn på regleringar.

PO Edin är av liknande ståndpunkt. Enligt Edin sköts politiken och politikutformningen i kanslihuset. Edin säger vidare att det var riksbanken och dess ledning som var drivande i frågan, dvs Bengt Dennis, Erik Åsbrink och Thomas Franzén. Edin menar också att verkställande utskottet sällan är det forum där sådana här frågor avgörs. Föredragningar hölls inte för LO, men det var en öppen attityd till frågan och LO blev insläppta i diskussionen. Tillgång till information var inget problem utan det fungerade bra.

Frågor av det slaget som valutaavreglering, behandlades inte av verkställande utskottet och partistyrelsen, utan det här var en typisk regeringsfråga enligt *Feldt*. Men stora delar av verkställande utskottet satt i regeringen. För partistyrelsen hade Feldt och statsministern regelbundna redovisningar av den ekonomiska politiken. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen fick information, eftersom den måste ställa sig bakom beslutet. Besluten röstades igenom, det var ingen som använde sig av utpressning eller hot för att få igenom det, alltså fattades besluten i god demokratisk ordning, menar Feldt. Feldt anser vidare att det inte är nödvändigt att det är en massrörelse bakom alla beslut.

Jan Bergqvist är här inne på Feldts linje. Han säger att om utskottsgruppen är överens, och beslutet är väl förankrat i departementet, blir det grund för ett ställningstagande. Alla ledamöter skulle omöjligt kunna sätta sig in i och förstå allt som sker.

Edin menar dessutom att när beskedet om en avreglering kom var det väntat. LO insåg på slutet att Sverige inte ensamt kunde upprätthålla en valutareglering, men de ville att processen skulle gå lite långsammare. Det som Edin har invändningar mot var att han upplevde det som ett nytt förhållningssätt till LO från partiets sida, både i den här frågan och skattereformen. Edin trodde förut att det kanske berodde på Feldt och Stig Malm, men mönstret har återupprepats trots att de inte är kvar. Vad Edin menar är att, förr, när det blev oenigheter mellan den socialdemokratiska linjen och den ståndpunkt LO intog tillsattes det alltid "grupper" för att "reda ut problemen". LO och partiet förhandlade tills de hittade en gemensam väg som båda parter var nöjda med. Denna samarbetsform "försvann" i och med dessa frågor. Att det skulle vara brist i den interna demokratin kan han däremot inte påstå.

4.4.2 Om debatt

Kjell-Olof Feldts minnesbild är att förslaget inte mötte några allvarliga invändningar från utskottsgruppen (i FiU). Feldt säger också att det var inte mycket engagemang kring frågan, utan den ansågs för teknisk. Men det är klart att det fanns olika inställningar i den här frågan som i alla andra. Det var inget starkt motstånd i frågan,

snarare en allmän ovilja mot avregleringar. I riksdagsgruppen ansåg en del att visserligen gjorde regleringen ingen nytta men ingen skada heller. Enligt Feldt diskuterades inte frågor av den här karaktären vid lunchberedningar. I finansdepartementet var de överens. Eftersom ingen ville ha till stånd åtstramningar, så var utbudsstimulans ett bättre alternativ.

Inte heller *Olle Göransson* upplevde det som att det skulle varit någon direkt opposition i FiU och bland de kontakter han hade med finansdepartementet. Det fanns dock en del bland socialdemokraterna som tyckte att en avreglering skulle försvåra för tredje världen. De som var emot var, enligt Göransson, Lennart Pettersson, då ordförande i näringsutskottet, och LOs representant i valutastyrelsen, Gösta Dahlström. Frågan togs t ex inte upp av Arne Gadd på FiU på utskottsmötena. Men det är alltid någon som är negativ till ett förslag eller ett beslut när det ska fattas. Det här var ett beslut som alla andra. Vare sig i FiU eller i riksdagsgruppen var det svårt att få igenom beslutet. I riksbanksfullmäktige var ingen negativ. Frågan sågs som ointressant och svår. Trots det var det aldrig någon ute i landet som bad dem komma och förklara. Enligt Göransson togs frågan inte upp i partistyrelsen, Göransson var själv ledamot där vid det här tillfället. Att ingen diskussion förekom var också fullt normalt. Om alla är överens finns det inget att diskutera.

Också *Jan Bergqvist* nämner Lennart Pettersson i näringsutskottet som negativt inställd i valutaavregleringsfrågan. Men han menar att de som visste något om regleringen, de som såg hur den fungerade, ville avreglera. Bland de socialdemokratiska ledamöterna i riksbanksfullmäktige upplevde inte Bergqvist, att det här sågs som en kontroversiell fråga. En liberalisering skulle till, men den skulle tas steg för steg. De borgerliga däremot ville plocka bort allt i ett enda svep. Diskussionerna rörde mer hur kapitalet bäst kunde kontrolleras. Många kände en maktlöshet. Alla var medvetna om att nya medel krävdes. Om det hade varit en stor kontroversiell fråga, hade den gått genom Bergqvist, eftersom han var gruppleadare i den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Bo Södersten anser att de kritiska var de som höll på Gunnar Strängs linje. Dvs den "äldre" linjen var negativ. Han bekräftar också att det inte var mycket diskussion i FiU, utan att man stod bakom den officiella linjen. Södersten har inget minne av att andra departement skulle ha andra synpunkter. I riksdagsgruppen fanns det ingen opposition.

Arne Gadd kunde se en stor oro, men han upplevde det inte som att någon var negativt inställd. Enligt Gadd hade de diskussioner i FiU om processen. Men han menar att socialdemokraterna inte ville ha någon debatt i kammaren i frågan eftersom det kunde sätta igång spekulationer. Alla tyckte att det var dumt att isolera sig, problemet är bara att man måste vara stark, när man låter avregleringen slå igenom.

"Klart att det är några som muttrar när man bryter en tradition".¹⁴¹ Gadd förklarar vidare att sättet att arbeta i riksdagsgruppen var att man måste lita på vad de andra höll på med. Om det varit så att FiU lurat de andra hade det blivit en ny ordförande i FiU. FiU och finansdepartementet hade samma åsikter här, det var en harmonisk fråga. Orsaken till att det inte var någon strid i frågan, var att det rörde sig om en process. Gadd menar att när frågan blev riktigt aktuell, 1985/86, var det en mogen opinion för de här stegen.

PO Edin menar att det kom kritiska röster från LO. Men ingen, på den tiden, trodde att det här var några viktiga beslut. Edin hade samtal med Erik Åsbrink men även med riksbanken. Han hade önskat att det togs upp på högre nivå, mellan partiet och LO, så att inte ekonomerna på LO och finansdepartementet satt och bråkade med varandra. Landsorganisationen var inte med i beslutsprocessen och ska inte vara det heller, men de hade diskussioner med finansdepartementet. Fackföreningsrörelsen försökte hetsa upp riksdagsledamöter, men de tyckte att LO överdrev. Avveckling skulle innebära, att det skulle bli nödvändigt att strama åt på ett sätt som medförde stora kostnader för LOs medlemmar. Men enligt *Göransson* var inte heller alla inom LO negativt inställda. De delar av LO, som var lite internationellt knutna, var positivt inställda. Dvs de delar av LO som hade handel med utlandet, metallavdelningar etc var för en avveckling av regleringen. *Feldt* säger om LOs motstånd att de också, 1989, erkände att valutaregleringen förlorat sitt syfte.

4.4.3 Om tid

Vad beträffar frågan om tid verkar alla överens om att det visserligen var ont om tid men att det å andra sidan inte var något ovanligt.

Enligt *Kjell-Olof Feldt* hanterades den här frågan som alla andra. Dessutom var det debatt om den här frågan varje år i riksdagen. Beslutet tvingades absolut inte på. Inte heller *Jan Bergqvist* anser att avregleringen var dramatiskt. I riksbanksfullmäktige gick de inte för fort fram, utan beslutet liknade alla andra. Varje vecka hade de överläggningar med riksbankschefen. Alla var förberedda på vad som komma skulle.

Olle Göransson påpekar att valutaavregleringsfrågan hade föregåtts av en väldigt lång utredning. Många människor och intresseorganisationer var involverade, och det var definitivt inget hemligt kring det hela. Det gick hastigt när själva beslutet kom, men då hade man diskuterat detta tillräckligt. Tidsmässigt var det ingen skillnad, de fick lika mycket tid på sig i det här beslutet som de fick i andra frågor.

Arne Gadd påpekar att FiU fick föredragningar fastän de kom sent. Det gjorde inget eftersom de (dvs finansdepartementet och FiU) var eniga om processen. Ont om

---

¹⁴¹ Intervju Gadd.

tid var det i alla frågor, inte bara i den här. Enligt *Bo Södersten* var det ingen som krävde eller ville ha mer tid i FiU. Det var ingen ny fråga utan argumenten var välkända. Frågan var inte heller speciellt central. *PO Edin* tyckte inte heller att beslutet gick för fort. Felet låg snarare i att det blev fel beslut. Men LO hävdade inte att de behövde tänka igenom det.

4.5 Tvingades beslutet fram?

Med hänvisning till intervjuavaren vill jag påpeka att kritikerna troligen har fel i sina antaganden att beslutsprocessen inte gick riktigt till. Vad det gäller anklagelserna om informationsbrist, är det uppenbart att alla som skulle ha information också fick det. De intervjuobjekt som hävdar att det inte fanns gott om tid, från föredragning till beslut, säger också att så var fallet även i andra frågor. Om det påstådda motståndet mot ett "icke socialdemokratiskt beslut", menar jag att ett sådant motstånd knappast fanns i verkligheten bland socialdemokrater, åtminstone inte ett stort sådant och inte under 1980-talet.

Vi har tidigare i det offentliga trycket sett att både riksdagen och FiU var inkopplade på frågan och att de båda instanserna dessutom var positivt inställda, i alla fall en majoritet därav. En offentligt dold spricka kan dock ha funnits. Men en genomgång av riksdagsprotokoll ger exempel på att det inte är troligt att detta var en fråga i vilken "sanna socialdemokrater" blev överrumplade av "högersossar".

I vissa inlägg i riksdagsdebatten märker vi att en dialog har förts. Till exempel kommenterar miljöpartiets talesman, Bengt Dennis uttalande om valutaregleringens avskaffande och vilka effekter det skulle föra med sig. Det är ett bevis på att en dialog förekom, att föredragningar hölls och att information var tillgänglig. Om Dennis dessutom förklarade vilka konsekvenserna skulle bli av en valutaavreglering, blir anklagelserna än mer irrelevanta. Valutaavregleringsfrågan innefattade lagändringar, vilket innebär att det var tvunget att en viss procedur följdes. Vid en tillbakablick är det möjligt att se, att alla de instanser som borde ha haft kännedom också hade det.¹⁴²

Vid en jämförelse mellan en "normal beslutsprocess" och valutaavregleringsfrågan finns det inget som tyder på att denna fråga avviker från andra fall. Ingen har förnekat att frågan bereddes av finansdepartementet och att endast ett fåtal var inkopplade. Men helt tydligt följdes den normala gången vid politiskt viktiga och tekniskt svåra beslut. Kritiken mot valutaavvecklingsprocessen kan därför inte anses berättigad.

---

¹⁴² Dvs se ex. på s12 prot. 1988/89:121 debattinlägg av Arne Kjörnsberg, och intervjuer.

5. SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

Kapitalliberaliseringsprocessen (utanför Sveriges gränser) har inte begränsat sig till Europa med EG-strävanden, utan har varit ett världsomspännande samarbete i OECDs och IMF:s (Internationella valutafonden) regi. Tanken bakom har inte enbart varit att förenkla handel av kapital för att främja näringslivet, utan syftet är i lika hög grad att möjliggöra en kontroll av samma kapital, bl a av skatteskal.

Under 1980-talet anammade Sverige dessa strävanden att kontrollera kapitalet via internationellt samarbete. De ledande politikerna beslöt att ge upp den hittills använda metoden; inhemsk reglering. I mina ögon kan valutaavregleringsfrågan, med hänvisning till offentligt material och intervjuobjekt, ses i ett mål-medel sammanhang. Politiken utformades i en liberal riktning i och med avregleringen, men *orsakerna* till avvecklingen var av teknisk natur, inte ideologisk. Det var samma mål man stod fast vid men det var med nya medel man ville upprätthålla dessa mål.

Under 1980-talet ville alltså ledande socialdemokratiska politiker pröva nya metoder då de insåg att de gamla inte längre fungerade. Är detta en ideologisk förskjutning? Tittar vi enbart på förändringarna som kom till stånd så är svaret ja. För även om det, som bl a Göransson hävdade, alltid har funnits två falanger inom partiet, en nationalistisk "del" som tidigare var förhärskande, och en integrationsförespråkande som nu är i majoritet, så genomfördes en hel del förändringar under 1980-talet i den ekonomiska politiken för att anpassa medlen till den nya trenden. Det har alltså ändå skett en förskjutning i och med att de båda linjerna "bytte plats". Är vi däremot intresserade av de ledande socialdemokraternas resonemang bakom och orsaker till den förändrade politiken är svaret nej. Den förändring som skedde var i den här frågan inte att målen förändrades utan att medlen för att upprätthålla den socialdemokratiska ideologin byttes ut.

Den tredje vägens politik måste ses som ett resultat av en mycket lång process. Redan på 1950-talet började tendenserna komma att bästa sättet att klara en kontroll av, i det här fallet kapital, var genom samarbete med omvärlden, snarare än genom protektionistisk politik i form av regleringar. På 1950-talet fann det tankesättet dock inte mycket gehör, vare sig hos politikerna eller väljarna. Med tiden förändrades verkligheten, tekniken utvecklades etc, och allt fler anslöt sig till den "nya metoden". På 1980-talet kom en brytpunkt, där det ansågs nödvändigt att förändra den ekonomisk-politiska strategin.

Det kan tänkas, att orsaken bakom det socialdemokratiska argumentet, att en internationell kontroll av kapitalet är effektivare än en inhemsk reglering av detsamma, skulle ha lanserats för att försvara den förda politiken för att dölja det verkliga argumentet -ideologisk förändring. Den nya, reviderade ideologin måste berättigas. Men i intervjuerna har det framgått att kontroll av kapital var och är, viktigt för

socialdemokratin. Kontroll eller inte kontroll, det är den ideologiska frågan, inte huruvida kontrollen bör ske genom inhemsk reglering eller inte. Om det var så, att regleringen i sig var viktig, fanns det ingen anledning för intervjuobjekten (förutom Feldt) att betona vikten av kontroll av kapital. Bergqvist hävdar med bestämdhet att borgerliga partier, framför allt moderata samlingspartiet, och socialdemokrater, även i valutaavregleringsfrågan stod hästlängder ifrån varandra.

Vad beträffar den interna beslutsprocessen tycks det inte finnas fog för att det skedde någon form av överrumpling som gjorde processen onormal. Föredragningar hölls för berörda parter och information fanns tillgänglig. Materialet tyder på att frågan sköttes, och beslutet fattades enligt den normala proceduren. Beslutet tycks ha varit förankrat även om visst motstånd fanns. Hypotesen om "kanslihuskupp", kan alltså inte beläggas av en genomgång av offentligt material, och/eller av intervjuerna.

Valutaavregleringen var ett inslag i 1980-talets liberaliseringsvåg, hit brukar också kreditavregleringen och skatteomläggningen räknas. Händelserna är relativt parallella. Eventuellt kan också resultatet av undersökningen av hypoteserna *ideologiskt skifte* och *hemlighetsmakeri*, ifrågasätta kritikernas generella kritik av avregleringspolitiken. Det blir dock en annan fråga att hantera.

APPENDIX

Generellt frågeschema

1. Valutaregleringen är samlingsnamnet på valutalagen från 1939, valutaförordningen från 1959 och de tillämpningsföreskrifter som utfärdades av riksbanken. Från år till år förnyades dessa "förordningar", med vissa ändringar, för att gälla ytterligare ett år.

När skulle du säga att vi fick till stånd en avreglering? Vilka var de centrala besluten?

2. 1977 tillsattes en kommitté med syfte att utreda med valutaregleringen sammanhängande spörsmål. 1985 kom valutakommittén med sitt slutbetänkande (SOU 1985:52). Betänkandet var ute på remiss till april 1986. Ungefär samtidigt lades kompletteringspropositionen till statsbudgeten fram, i vilken det föreslogs att valutaregleringen skulle liberaliseras i syfte att "främja en dynamisk utveckling i näringslivet". Den ekonomiska förbättringen gjorde att det idag fanns förutsättningar för att liberalisera den delen av valutaregleringen som kunde anses hämma näringslivets utveckling. Däremot skulle den stabiliseringspolitiska del som förhindrade kortfristiga kapitalrörelser via spekulation vara kvar. Detta kan anses som ett stort steg i den ekonomiska politiken varför det finns anledning att tro att beslutet föregicks av en hel del diskussion.

Regeringen lade alltså fram kompletteringspropositionen i april 1986, några dagar före dess att remisstiden för valutakommitténs slutbetänkande gått ut. Vem/vilka var drivande respektive kritiska till propositionen? Främst i regeringsgruppen.

3. Hur gick resonemangen i riksbanksfullmäktige/ finansutskottet/ riksdagsgruppen/ partistyrelsen/ verkställande utskottet när beskedet kom? Vilka åsikter fördes fram och av vem? Hur ställde sig de andra ledamöterna till dessa argument?

4. Hur ansåg ni i riksbanksfullmäktige/ finansutskottet/ riksdagsgruppen/ partistyrelsen/ verkställande utskottet att ni hade det med tid för att utreda detta förslag? Var det lika som annars, mer eller mindre?

5. Vilka var reaktionerna i Riksdagen då propositionen lades fram? Vilka röster gjorde sig hörda? Hur stark var oppositionen *mot*?

6. Regeringen borde rimligtvis ha föredragit sina avsikter inför partiet innan de gick till riksdagen. Om och när skedde det? Av vem?

Följdfrågor:

Om nej, ingen föredragning. Vad var brukligt?

Om ja, vilka var reaktionerna? Vem tyckte vad? Vad ansåg majoriteten? Diskuterades lämpligheten över en sådan politik?

7. Frågan om en förlängning av valutalagen/valutaförordningen med möjlighet för riksbanken att avveckla inom dessa ramar och kompletteringspropositionen för 1986 föregicks av debatt i riksdagen. De borgerliga partierna var nöjda med denna utveckling, ville helst få till stånd en snabbare avveckling medan VPK snarare ville att regleringen skulle vara kvar i sitt ursprungliga skick.

Rent ideologiskt kan det tyckas som om den politik som föreslogs i propositionen var en ny, inte är strikt socialdemokratisk väg. Fanns det tendenser som tydde på att alla inte var överens? Var befann sig majoriteten?

8. Avvecklingen skedde i två delar. Den första genomfördes successivt fram till 1989. Fanns det delar i denna första del som mottogs med mer skepsis? Av vem? Hur såg man på möjligheterna att ta bort regleringen till fullo?

9. I januari 1989 kom förslag om att även avveckla den andra delen. Bland de resonemang som diskuterades fanns bl a ett från Riksbanken som i ett förslag till Regeringen skrev att valutaregleringen idag var urvattnad, att den var ett hinder för mindre företag och privatpersoner. Därför behövdes den endast i ett beredskapssyfte. Att erfarenheterna av de gjorda avregleringarna var så positiva att det fanns all anledning att "fortsätta", även med den hårda kärnan (dvs räntebärande papper andra än aktier, dvs portföljinvesteringar).

Hur mottogs förslaget bland partivännerna? (Bo Södersten hade vid en tidigare debatt sagt "hit men inte längre", kan det tänkas ha varit en allmän åsikt?)

Referenser

Intervjuer

Intervjuer gjorda 1995-12-15 - 1996-01-11:

Jan Bergqvist, gruppleadare, Socialdemokratiska riksdagsgruppen; ledamot,
Riksbanksfullmäktige (Rbf)

Per-Olof Edin, chefsekonom, Landsorganisationen i Sverige (LO)

Kjell-Olof Feldt, finansminister, Finansdepartementet (Fi)

Arne Gadd, utskottsordförande, Finansutskottet (FiU),

Olle Göransson, vice ordförande, Riksbanksfullmäktige (Rbf); ordförande, Valutastyrelsen

Bo Södersten, talesman, Finansutskottet (FiU) & Regeringen

Utredningar och offentligt tryck

Statens Offentliga Utredningar, SOU 1985:52, Finansdepartementet, Slutbetänkande av
valutakommittén.

Departementspromemoria, Ds1989:74, Finansdepartementet.

Departementspromemoria, Ds1992:69, Finansdepartementet.

Finansutskottets betänkande, FiU 1985/86:28

Finansutskottets betänkande, FiU 1985/86:30

Finansutskottets betänkande, FiU 1986/87:27

Finansutskottets betänkande, FiU 1987/88:27

Finansutskottets betänkande, 1988/89:FiU20

Finansutskottets betänkande, 1988/89:FiU32

Finansutskottets betänkande, 1989/90:FiU37

Riksdagens protokoll 1985/86:141

Riksdagens protokoll 1986/87:84

Riksdagens protokoll 1986/87:132

Riksdagens protokoll 1987/88:122

Riksdagens protokoll 1987/88:137

Riksdagens protokoll 1988/89:121

Riksdagens protokoll 1989/90:137

Regeringens proposition 1985/86:150

Regeringens proposition 1986/87:123

Regeringens proposition 1987/88:134

Regeringens proposition 1988/89:100

Regeringens proposition 1988/89:142

Regeringens proposition 1989/90:135

Motion till Riksdagen 1985/86:599

Övriga referenser

Alsing, Rolf. "...Än sen då? Om systemet Bildt-Wibble -och alternativet." i *Aftonbladet*. 1992-01-02.

Assarson, Jan & Svensson, Torsten. 1995. *Att fråga och att svara. En introduktion till statsvetenskaplig metod*. Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen.

Greider, Göran. Wennerberg, Tor. ""Förnyarna" inom s i otakt med opinionen". i *SvD*. 1995-11-24.

Ehrenberg, Johan. "Marknaden avslöjad". i *Aftonbladet*. 1992-09-17.

Ehrenberg, Johan. 1993. "Systemskiftet. Visst är vi lurade. Så här gick det till." Nr1 *ETC*.

Elmbrant, Björn. 1993. *Så föll den svenska modellen*. Stockholm: T. Fischer & Co.

Larsson, Torbjörn. 1993. *Det svenska statsskicket*. Lund: Studentlitteratur.

Rivlin, Alice, M. (red.) 1987. *Brookingsrapporten. Den svenska ekonomins framtidsutsikter*. Stockholm: SNS Förlag.

Rothstein, Bo. (red.) 1995. *Demokratirådets rapport 1995. Demokrati som dialog*. Stockholm: SNS Förlag.

Stjernberg, Johan & Ihrfelt, Jan. 1989. *Penning- och valutamarknaden, effekter av en valutaavreglering*. Stockholm: Handelshögskolan.

Svensson, Torsten. 1996. *Novemberrevolutionen -Om rationalitet och makt i beslutet att avreglera kreditmarknaden 1985*. Stockholm: Finansdepartementet.

Swary, Itzhak & Topf, Barry. 1992. *Global Financial Deregulation, Commercial Banking at the Crossroads*. Cambridge: Blackwell Publishers.

Vogel, Joachim. Marklund, Staffan. Svallfors, Stefan. Hagberg, Jan. 1996. "Systemskiftets klyftor." Nr1 *TLM*.

Wihlborg, Clas. 1993. "Valutapolitiken", i Werin, Lars, red. *Från räntereglering till inflationsnorm. Det finansiella systemet och riksbankens politik 1945-1990*. Stockholm: SNS Förlag.

Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift. 1985, nr 3.

Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift. 1985, nr 4.

Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift. 1986, nr 1.

Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift. 1987, nr 4.

Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift. 1988, nr 2.

PISA-projektets rapporter

---

1. Ekman, Marie 1995. *Arbetslivsfonden - en modern förvaltningsform. En jämförelse mellan Stockholm och Uppsala län. (ALF)*
2. Vaverka, Joakim 1995. *Särintressenas inflytande över den lagstiftande processen. En jämförande studie av lobbying i den amerikanska kongressen och ett svenskt riksdagsutskott. (KFB)*
3. Lautmann, Johan 1996. *Arbetslivsfonden: En kaderförvaltning? En studie av organisations- och förvaltningsstyrningen av Arbetslivsfonden. (ALF)*
4. Nyqvist, Charlotta 1996. *Organisationernas inflytande efter avkorporatiseringen.*
5. Hansson, Rikard 1996. *Inlandsbanan. Från försvar till turism på 100 år. (KFB)*
6. Tidestav, Kristina 1996. *Har tjänstemännen för stor makt i målstyrda myndigheter? En studie av brukarnas upplevelser och åsikter om Arbetslivsfonden. (ALF)*
7. Berg, Per-Åke 1996. *Arbetslivsfonden. Resultatet av ett politiskt spel. (ALF)*
8. Bosarfve, Sven 1996. *Byråkratins växt. Fallet Arbetslivsfonden. (ALF)*
9. Johansson, Ursula 1996. *Kön och makt i statsförvaltningen. En jämförelse mellan Arbetslivsfonden i fyra län. (ALF)*
10. Duit, Andreas 1996. *Makten och profeterna. Om partier och opinionsundersökningar.*
11. Wockelberg, Helena 1996. *Verksledningsdebatten. En analys av partiernas och intresseorganisationers förvaltningspolitiska idéer.*
12. Vaverka, Joakim 1996. *Demokrati i förändring. En studie av lobbying mot kommunikations-, arbetsmarknads- och jordbrukssektorerna i Sverige. (KFB)*
13. Marcusson, Katja 1996. *Att uppvakta statsråd. (KFB)*
14. Oskarsson, Sven 1997. *Påverka och påverkas. 1994 års reformering av arbetslöshetsförsäkringen.*

15. Book, Cecilia 1997. *Kuppmakare och ideologiskt skifte? Om processen när socialdemokraterna upphävde valutaregleringen.*
16. Tidestav, Kristina 1997. *Förvaltningsstyrelser - En arena för makt- och intressekamp? En studie av vägverkets förvaltningsstyrelse. (KFB)*
17. Öberg, PerOla 1997. *Medborgarnas inflytande och särintressenas makt. Korporatism och lobbying i statsförvaltningen. Rapport till förvaltningspolitiska kommissionen.*
18. Bergström, Jonas 1997. *Korporatismens död. Svenska Arbetsgivareföreningens avhopp från ämbetsverkens styrelser.*
19. Berg, Hans 1997. *Massmedia - folkföreträdare på frammarsch?*
20. Arnberg, Erik 1997. *Avkorporatiseringen, arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetsgivarna. En studie av avkorporatiseringens effekter på Malmöhus länsarbetsnämnd 1993-95.*
21. Fogelberg, Petra 1997. *Trafikinformation som informationstrafik. (KFB)*
22. Berg, Per-Åke 1997. *Arbetslivsfondens organisation. Noggrant övervägande eller slump? (ALF)*
23. Hylander, Johannes 1997. *Påverkansförsök mot förvaltningen. En studie av Vägverkets arbetsplaner. (KFB)*
24. Karlsson, Karin 1997. *Olaglig kamp för djurens befrielse. Hur veganer försvarar användandet av olagliga metoder.*
25. Bjerstedt, Staffan 1997. *Särintressen i statliga verksstyrelser.*

